

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ
& ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων
για ειδικέστες στο ράβμα του αυτιού*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΕΖΙΡΚΙΑΝΙΔΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ
& ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων
για ειδικέστες στο φάσμα του αυτισμού*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΕΖΙΡΚΙΑΝΙΔΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΤΖΑΝΑΒΑΡΗΣ

Copyright © Αναστασία Πεζιρκιανίδου, 2023.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση.

Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμών του συγγραφέα.

*"Τέχνη δεν είναι αυτό που βλέπεις,
αλλά αυτό που κάνεις τους άλλους να δουν."*

Edgar Degas

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η πλειονότητα των σύγχρονων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, παγκοσμίως αλλά και στην ελληνική κοινωνία, έχει μεριμνήσει σε μεγάλο ποσοστό για την φυσική πρόσβαση των ατόμων με σωματικές αναπηρίες στους χώρους τους. Όταν, όμως, πρόκειται για άτομα με νοητικές δυσλειτουργίες, όπως είναι τα άτομα που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού, το θέμα της προσβασιμότητάς τους φαίνεται πως βρίσκεται ακόμα σε πρώιμο στάδιο σε σύγκριση με τα μουσεία του εξωτερικού, όπου η εξυπηρέτηση αυτών των ατόμων συχνά αποτελεί προτεραιότητα και μια από τις βασικές λειτουργίες τους. Πολλοί είναι βέβαιοι οι πολιτιστικοί φορείς στην Ελλάδα που κάνουν προσπάθειες για να αντιμετωπίσουν την κάθε ανάγκη και δυσλειτουργία των ατόμων με αναπηρίες μέσω της ανάπτυξης εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ελάχιστα όμως από αυτά τα προγράμματα είναι σχεδιασμένα για άτομα με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ). Είναι, λοιπόν, ζωτικής σημασίας να υιοθετηθούν από τα ελληνικά μουσεία προγράμματα και διεθνείς πρακτικές που είναι ειδικά διαμορφωμένες για άτομα με ΔΑΦ, έτσι ώστε να εξαφανιστεί οποιαδήποτε κοινωνική ανισότητα και περιθωριοποίηση στον χώρο του πολιτισμού.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη έχει σκοπό να παρουσιάσει τα σύγχρονα μουσεία και την προσπάθεια τους να συμπεριλάβουν στο κοινό τους άτομα που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού. Στο θεωρητικό μέρος προβάλλεται το ζήτημα του αυτιστικού φάσματος στον χώρο του πολιτισμού και συγκεκριμένα αναλύονται οι έννοιες του μουσείου, του αυτισμού και των Κοινωνικών Ιστοριών. Εντοπίζονται πρακτικές που υιοθετούνται από τα μουσεία και οι οποίες έχουν στόχο την όσο το δυνατόν καλύτερη εμπειρία των ατόμων αυτών στους χώρους τους, και δίνεται έμφαση στους διεθνείς και εθνικούς οδηγούς. Στο ερευνητικό μέρος της εργασίας βρίσκονται τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται στην ανάπτυξη και την αξιολόγησή των οδηγών. Γίνεται, επίσης, αξιολόγηση όσων οδηγών κατέστη δυνατό να εντοπιστούν σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, με βάση τα κριτήρια αυτά. Ως μελέτη περίπτωσης, δημιουργήθηκε ο Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού. Επίσης παρατίθεται η μεθοδολογία η οποία εφαρμόστηκε. Τέλος, προτείνονται ορισμένες πρακτικές και ψηφιακά και μη εργαλεία που προέκυψαν από την έρευνα που προηγήθηκε.

Λέξεις κλειδιά

Αυτισμός, Μουσείο, Κοινωνικές Ιστορίες, Παρέμβαση, Κριτήρια, Αξιολόγηση, Προσβασιμότητα, Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, Μουσειοθεραπεία

TITLE & ABSTRACT

A guide to the Archaeological Museum of Ioannina for visitors on the autism spectrum

This study aims to present the contemporary museum and their attempt to include people on the autism spectrum in their audience. In the theoretical part, the issue of the autistic spectrum in the cultural field is highlighted and the concepts of the museum, autism and Social Stories are analyzed. Practices adopted by museums that aim to provide the best possible experience for these people in their spaces are identified, and international and national Guides for visitors on the Autism Spectrum (GAS) are highlighted. The research part of the work concerns the criteria that refer to development and evaluation of the GAS. An evaluation is also made of all the guides that could be located around the world, based on these criteria. As a case study, the guide to the Archaeological Museum of Ioannina for visitors on the autism spectrum was developed. The methodology applied is also depicted. Finally, some practices and digital and non-digital tools resulting from the preceding research are proposed.

Keywords

Autism, Museum, Social Stories, Intervention, Evaluation, Criteria, Accessibility, Archaeological Museum of Ioannina, Museotherapy

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ελληνική

AMIO	Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων
ΔΑΔ	Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές
ΔΑΦ	Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος
ΕΜΣΤ	Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης
ΤΠΕ	Τεχνολογίες Πληροφορίας & Επικοινωνίας
[]	Σημείωση συγγραφέα
Βλ. ή βλ.	Παραπομπή για συμπληρωματικές πληροφορίες σε άλλο σημείο του κειμένου

Ξενόγλωσση

APA	American Psychiatric Association
ASD	Autism Spectrum Disorders
CDC	Centers for Disease Control and Prevention
CMA	Center for Digital Storytelling
ICOM	International Council of Museums
MET	Metropolitan Art Museum
MFdC	Médecins Francophones du Canada
MMFA	Montreal Museum of Modern Arts
ToM	Theory of Mind

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	v
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	vi
TITLE & ABSTRACT	vii
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	viii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	ix

1. Εισαγωγή	xii
1.1 Αντικείμενο της πτυχιακής εργασίας.....	xii
1.2 Χαρακτηριστικά του προβλήματος.....	xii
1.3 Συνεισφορά της πτυχιακής εργασίας	xii
1.4 Δομή της πτυχιακής εργασίας.....	xii

ΜΕΡΟΣ Ι

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

2. Μουσεία	1
2.1 Ορισμός	1
2.2 Σύγχρονο μουσείο.....	1
2.2.1 Εκπαιδευτική διάσταση του μουσείου	1
2.2.2 Κοινωνική διάσταση του μουσείου.....	2
2.3 Μουσειοθεραπεία	2
2.3.1 Τι είναι;	2
2.3.2 Πρακτικές.....	3
2.3.3 Μουσειοθεραπεία και αυτισμός.....	3
3. Αυτισμός	5
3.1 Ορισμός	5
3.2 Διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού.....	5
3.3 Συμπτωματολογία – Χαρακτηριστικά	6
3.4 Διάγνωση	7
3.5 Εκπαίδευση.....	8
4. Κοινωνικές ιστορίες	9
4.1 Ορισμός	9
4.2 Δομή των Κοινωνικών Ιστοριών	9
4.3 Εφαρμογή των Κοινωνικών Ιστοριών	10
4.4 Οδηγοί μουσείων για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού	11
4.4.1 Διεθνείς οδηγοί	11
4.4.2 Ελληνικοί οδηγοί	23

ΜΕΡΟΣ II

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

5. Οδηγοί χώρων πολιτισμού για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού: Κριτήρια δημιουργίας και αξιολόγησης	27
5.1 Πίνακας κριτηρίων.....	27

5.2	Τίτλος αντιπροσωπευτικός του θέματος	27
5.3	Σαφείς και βηματικές οδηγίες πλοήγησης	28
5.4	Ξεκάθαρη απεικόνιση του τι θα συναντήσει ο επισκέπτης.....	28
5.5	Πρόβλεψη και ικανοποίηση αναγκών.....	29
5.6	Ύπαρξη μελών προσωπικού	29
5.7	Εισαγωγή - Κύριο μέρος – Επίλογος	29
5.8	Αποφυγή υπερπληροφόρησης.....	30
5.9	Χρήση α΄ ενικού προσώπου	30
5.10	Χρήση απλών προτάσεων.....	31
5.11	Λόγος προτρεπτικός, θετικός και ήπιος.....	31
5.12	Λόγος κυριολεκτικός – όχι μεταφορικός	32
5.13	Ξεκάθαρες εικόνες και συμβολισμοί (ποιότητα)	33
5.14	Ευανάγνωστη γραμματοσειρά	33
5.15	Διατήρηση συνέπειας.....	34
5.16	Δυνατότητα εναλλαγής χρώματος φόντου.....	34
5.17	Αξιολόγηση υπαρχόντων οδηγιών μουσείων	35
6.	Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων (ΑΜΙΟ) για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού	38
6.1	Μεθοδολογία	38
6.2	Προετοιμασία πριν την επίσκεψη	38
6.3	Pre-Alpha έκδοση	38
6.3.1	Επίσκεψη.....	38
6.3.2	Ξενάγηση-Φωτογράφιση	39
6.3.3	Δημιουργία Pre-Alpha έκδοσης	39
6.4	Alpha έκδοση.....	40
6.5	Beta έκδοση – Τελική αξιολόγηση	41
6.6	Release έκδοση	41
6.7	Πνευματικά δικαιώματα	41
6.8	Συντήρηση - Υποστήριξη	42
ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ		
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ -ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ		
7.	Συμπεράσματα – Προοπτικές	44
7.1	Κριτήρια δημιουργίας και αξιολόγησης οδηγιών – Οδηγός ΑΜΙΟ.....	44
7.2	Συμπεράσματα	44
7.3	Προοπτικές	45
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		
ΜΙΚΡΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙ		59
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ.....		63
Ευρετήριο Εικόνων.....		63
Ευρετήριο Πινάκων		64
Ευρετήριο Όρων		64
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ		65
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Αξιολόγηση οδηγιών μουσείων για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού		66
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: “Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού”		69

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Εισαγωγή

1.1 Αντικείμενο της πτυχιακής εργασίας

Αντικείμενο της πτυχιακής εργασίας είναι (α) η δημιουργία οδηγού για το Αρχαιολογικό Μουσείο των Ιωαννίνων για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού και (β) η δημιουργία κριτηρίων ανάπτυξης και αξιολόγησης παρόμοιων οδηγών, οι οποίοι είναι αναρτημένοι σε ιστοτόπους χώρων πολιτισμού, επί του παρόντος κυρίως μουσεία ανά τον κόσμο.

1.2 Χαρακτηριστικά του προβλήματος

Το θεμελιώδες πρόβλημα το οποίο η πτυχιακή καλείται να αντιμετωπίσει είναι το ακόλουθο: *Είναι εφικτή η ανάπτυξη και η επιτυχής εφαρμογή ενός εργαλείου (σύνολο κριτηρίων) το οποίο να βοηθά στη δημιουργία και αξιολόγηση οδηγών χώρων πολιτισμού για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού;*

Συνακόλουθα προκύπτουν τα ερωτήματα:

- Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αξιολόγηση υπαρχόντων οδηγών διεθνώς;
- Μπορεί να εφαρμοστεί για τη δημιουργία οδηγού ενός χώρου πολιτισμού;

1.3 Συνεισφορά της πτυχιακής εργασίας

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει σκοπό να προβάλλει το σύγχρονο μουσείο και την προσπάθεια του να συμπεριλάβει στο κοινό του και ειδικές ομάδες, συγκεκριμένα άτομα που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού. Αναλύονται όλα τα στάδια δημιουργίας του οδηγού για το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, ο οποίος σκοπό έχει τη διευκόλυνση των επισκεπτών με ΔΑΦ του μουσείου και την προετοιμασία τους για οποιαδήποτε τυχόν δυσκολία προκύψει κατά τη διάρκεια της επίσκεψης. Ο οδηγός δημιουργήθηκε σύμφωνα με τη μεθοδολογία που εφαρμόστηκε από τη Ρέβα (2021)¹ με τον οδηγό για το Μουσείο Αρχαίας Αγοράς Αθηνών – Στοά Ατάλλου, την Κοροβήλου (2022) με τον οδηγό της Συλλογής Ιστορίας του Σχολείου και της Εκπαίδευσης του Μουσείου Ιονίου Πανεπιστημίου και τη Σταμάκου (2022) με τον οδηγό για το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Η συνεισφορά της παρούσας πτυχιακής εργασίας αφορά (α) το κομμάτι των κοινωνικών ιστοριών και τα κριτήρια τα οποία πρέπει να ακολουθούνται και κατά τη δημιουργία των ιστοριών αλλά και κατά την αξιολόγησή τους και (β) τη δημιουργία και διανομή σχετικού οδηγού στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων.

1.4 Δομή της πτυχιακής εργασίας

Η παρούσα πτυχιακή εργασία δομείται σε τρία μέρη και επτά κεφάλαια. Στη συνέχεια παρατίθεται μία σύντομη περιγραφή των κεφαλαίων.

¹Παράθεση κατά APA 6^η έκδοση (American Psychological Association (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Στο Κεφάλαιο 1 γίνεται μία εισαγωγή του θέματος. Παρουσιάζεται το αντικείμενο της πτυχιακής εργασίας, η συνεισφορά της και η δομή της.

Το πρώτο μέρος αφορά το θεωρητικό υπόβαθρο και αποτελείται από τα Κεφάλαια 2, 3, και 4. Το Κεφάλαιο 2 επεξηγεί την έννοια του μουσείου και δίνεται ο πιο πρόσφατος ορισμός του, όπως αυτός έχει διατυπωθεί από το ICOM. Στη συνέχεια εξετάζεται η κοινωνική και εκπαιδευτική διάσταση του μουσείου και τέλος αναλύεται μια νέα, σχετικά, πρακτική στον χώρο του πολιτισμού και της εκπαίδευσης, αυτή της μουσειοθεραπείας. Το Κεφάλαιο 3 αφορά τον Αυτισμό. Αναλύεται ο ορισμός του, η συμπτωματολογία, τα χαρακτηριστικά και η διάγνωση του. Τέλος, γίνεται αναφορά στην εκπαίδευση των ατόμων με ΔΑΦ και πως αυτή τους βοηθάει στην καθημερινότητά τους. Στο Κεφάλαιο 4 γίνεται περιγραφή των Κοινωνικών Ιστοριών. Συγκεκριμένα, αναλύεται ο ορισμός τους, η δομή τους και τέλος οι τρόποι εφαρμογής τους. Επιπρόσθετα, παρουσιάζονται οι διεθνείς και εγχώριοι οδηγοί που υπάρχουν για τους επισκέπτες που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού.

Το δεύτερο μέρος αποτελείται από τα Κεφάλαια 5 και 6. Το Κεφάλαιο 5 παρουσιάζει τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία και την αξιολόγηση των Κοινωνικών Ιστοριών. Αναλύονται ένα-ένα τα κριτήρια που προέκυψαν από την προηγούμενη εμπειρία της ομάδας και των projects που προηγήθηκαν και στο τέλος παρουσιάζεται ένας πίνακας με τη βαθμολόγηση των διεθνών και εγχώριων οδηγών με βάση αυτά τα κριτήρια. Το Κεφάλαιο 6 αφορά τη μελέτη περίπτωσης και τη δημιουργία του οδηγού για το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων. Αναλύεται η μεθοδολογία που εφαρμόστηκε, οι εκδόσεις του οδηγού (pre-alpha, alpha, beta) και η τελική έκδοση που στάλθηκε στο μουσείο.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος αυτής της εργασίας αφορά τα συμπεράσματα και τις προοπτικές και αποτελείται από το Κεφάλαιο 7. Περιλαμβάνει τα συμπεράσματα και παραθέτει ορισμένες προοπτικές που προέκυψαν από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

2. Μουσεία

2.1 Ορισμός

Ετυμολογικά οι ρίζες της νεοελληνικής λέξης “μουσείο” προέρχονται από το αρχαιοελληνικό “μουσεῖον” και τις Μούσες της ελληνικής μυθολογίας, κόρες του Δία και της Μνημοσύνης, προστάτιδες των τεχνών. Στην αρχαιότητα το μουσείο αποτελούσε χώρο αφιερωμένο στον πολιτισμό και τις τέχνες. Με το πέρασμα των αιώνων, όμως, ο ρόλος και ο ορισμός του μουσείου άλλαζε. Τον 15^ο αιώνα ο όρος αναφερόταν στη συλλογή του Λαυρέντιου του Μεγαλοπρεπούς ηγέτη της Φλωρεντίας, ενώ τον 18^ο αιώνα αναφέρεται στα κτίρια που στεγάζουν συλλογές (Μπαλαλάς & Ντάικος, 2018).

Η έννοια του μουσείου διατυπώνεται για πρώτη φορά από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) το 1946. Ο ορισμός που επικρατεί σήμερα και ο οποίος εγκρίθηκε τον Αύγουστο του 2022 στην Πράγα από την Έκτακτη Γενική Συνέλευση του ICOM με το μεγαλύτερο ποσοστό υπέρ αυτού, διατυπώνεται ως εξής (ICOM 2022):

“Μουσείο είναι ένας μόνιμος, μη κερδοσκοπικός οργανισμός στην υπηρεσία της κοινωνίας που ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει την υλική και άυλη κληρονομιά. Ανοιχτά προς το κοινό, προσβάσιμα και χωρίς αποκλεισμούς τα μουσεία προωθούν την ποικιλομορφία και την βιωσιμότητα. Λειτουργούν και επικοινωνούν ηθικά, επαγγελματικά και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας εμπειρίες για εκπαίδευση, ψυχαγωγία, προβληματισμό και ανταλλαγή γνώσεων.”

Τα όρια, όμως, της έννοιας του μουσείου εξελίσσονται συνεχώς, γεγονός που οδηγεί σε συχνές αναθεωρήσεις των παλαιότερων ορισμών του. Τον τελευταίο αιώνα ο σκοπός και οι αξίες του μουσείου έχουν μεταβληθεί σε μεγάλο βαθμό. Τον 20^ο αιώνα το ενδιαφέρον των μουσείων ήταν στραμμένο στα εκθέματα και στη διαφύλαξή τους, ενώ τον 21^ο αιώνα η προσοχή των μουσείων στράφηκε περισσότερο στους ανθρώπους και ο ρόλος τους έγινε περισσότερο εκπαιδευτικός και ψυχαγωγικός (Brown & Mairesse, 2018). Κοινός παρονομαστής, όμως, όλων των ορισμών που έχουν αναπτυχθεί για τα μουσεία είναι η επικοινωνία του κοινού με τα εκθέματα και η απόκτηση γνώσεων, με σκοπό την εξοικείωση του κοινού με την Τέχνη και με την κοινωνική διάσταση του μουσείου (Τζαναβάρα, 2013).

2.2 Σύγχρονο μουσείο

2.2.1 Εκπαιδευτική διάσταση του μουσείου

Τα μουσεία αποτελούν τεκμηριωμένες πηγές πληροφόρησης, αποτελούν χώρους στους οποίους παιδιά και ενήλικες μπορούν να περιηγηθούν και να ανακαλύψουν το παρελθόν, το παρόν αλλά και το μέλλον της ανθρωπότητας (Falk & Dierking, 2018). Βασικές λειτουργίες του μουσείου αποτελούν η απόκτηση, η διαφύλαξη, η τεκμηρίωση, η συντήρηση και η έκθεση των αρχαιοτήτων. Πλέον, στις παραπάνω λειτουργίες του σύγχρονου μουσείου προστίθεται και η εκπαίδευση, λειτουργία που έχει συμβάλλει σημαντικά και στην αναγνώριση και εδραίωση της μουσειοπαιδαγωγικής, η οποία υπηρετεί τη μορφωτική αποστολή των μουσείων (Νικονάνου, Μπούνια, Φιλιππουπολίτη, Χουρμουζιάδη, και Γιαννούτσου, 2015).

Τα σχολεία και τα μουσεία, αν και χώροι που εξυπηρετούν διαφορετικές μορφές εκπαίδευσης, τυπικής και μη τυπικής ή άτυπης αντίστοιχα, έχουν μια παραγωγική και κερδοφόρα συνεργασία μεταξύ τους. Μέσα από τις σχολικές επισκέψεις στα μουσεία, είτε αυτές διοργανώνονται από τους εκπαιδευτικούς είτε από τους μουσειοπαιδαγωγούς, οι μαθητές εμπλουτίζουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους (Νικονάνου κ.ά., 2015). Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων, όμως, δεν περιορίζονται μόνο στις απλές ομαδικές σχολικές επισκέψεις και ξεναγήσεις, αλλά στοχεύουν στην ενεργή συμμετοχή του επισκέπτη και στη βιωματική προσέγγιση της μουσειακής εμπειρίας (Κατέλη, 2020). Υπάρχει εκπαιδευτικό τμήμα σε κάθε μουσείο, το οποίο διοργανώνει ποικίλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που στοχεύουν σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, μέσα και έξω από το περιβάλλον του μουσείου.

2.2.2 Κοινωνική διάσταση του μουσείου

Το μουσείο στη σημερινή εποχή και κοινωνία έχει αποκτήσει έναν ευρύτερο δημόσιο ρόλο σε σύγκριση με τους προκατόχους του. Το μουσείο πέραν των βασικών λειτουργιών του, όντας συλλέκτης και συντηρητής αντικειμένων, λειτουργεί και ως θεσμός που συμβάλλει στη διεύρυνση της κοινωνίας, ως ένα σύμβολο κοινοτικής υπερηφάνειας (Stephen, 2001). Το σύγχρονο μουσείο αποκτά νέα δυναμική επαφή με το κοινό και η επίσκεψη στο μουσείο αποτελεί πλέον μια πολυσύνθετη εμπειρία. Η μουσειακή εμπειρία καθορίζεται από τρεις βασικές διαστάσεις: (α) την προσωπική διάσταση, που αφορά τον ίδιο τον επισκέπτη και την εμπειρία του, (β) την κοινωνική διάσταση, η οποία έχει να κάνει με την αλληλεπίδραση του επισκέπτη με φίλους, συγγενείς ή άλλους επισκέπτες και (γ) τη φυσική διάσταση, η οποία αφορά το ίδιο το μουσείο (Παπακίτσου, 2018). Επιχειρεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες της κοινωνίας, να προάγει τον διαπολιτισμικό διάλογο και την κοινωνική αλληλεπίδραση και κυρίως να εξαλείψει τον κοινωνικό αποκλεισμό μέσα από την αναζήτηση της ενεργής συμμετοχής της κοινότητας (Ρούπα, 2016). Τα μουσεία αποτελούσαν και συνεχίζουν να αποτελούν χώρους έμπνευσης για δημιουργία και είναι πλέον καιρός να αποτελέσουν χώρο εφαρμογής ουσιαστικών κοινωνικών αλλαγών (Νικονάνου κ.ά., 2015).

2.3 Μουσειοθεραπεία

2.3.1 Τι είναι;

Η Μουσειοθεραπεία είναι ένας σχετικά νέος όρος που αναφέρεται στον σύγχρονο ρόλο του μουσείου και της θετικής επιρροής που έχει στη σωματική και ψυχική υγεία των επισκεπτών του. Αποτελεί ένα νέο είδος art therapy το οποίο διατυπώνεται για πρώτη φορά από το Μουσείο Καλών Τεχνών του Μόντρεαλ (Montreal Museum of Fine Arts – MMFA) στον Καναδά, ενώ στην Ευρώπη εισάγεται για πρώτη φορά από την Πολωνία με τον όρο “muzeoterapia” (Κιαμηλίδου, 2021). Το MMFA είναι πρωτοπόρο στην παροχή art therapy, συνεργάζεται με τις κοινότητες και ασχολείται με τους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας και της τεχνολογίας με στόχο να δώσει την ευκαιρία σε όλους τους ανθρώπους να έρθουν σε επαφή με την Τέχνη (MMFA,

n.d.). Είναι, μάλιστα, το πρώτο μουσείο παγκοσμίως που προσέλαβε θεραπευτή τέχνης. Αυτό που διαφοροποιεί τη Μουσειοθεραπεία από την θεραπεία μέσω της τέχνης (art therapy) είναι ότι η πρώτη επιτυγχάνεται με την χρήση των μουσειακών αντικειμένων. Τα μουσειακά αντικείμενα προκαλούν συναισθήματα και προβληματισμούς. Λειτουργούν ως σύμβολα ταυτότητας, της φύσης και της κοινωνίας, γεγονός που επηρεάζει την ανάπτυξη ενός ατόμου και τις σχέσεις του με την κοινωνία. Επιπλέον, ο κάθε άνθρωπος επισκέπτεται το μουσείο με τις δικές του εμπειρίες και έτσι βλέπει και ερμηνεύει τα εκθέματα με τον δικό του τρόπο. Όλο αυτό επιτρέπει την καλύτερη κατανόηση της ζωής και οδηγεί σε καλύτερη ψυχοσωματική κατάσταση (Folga-Januszezka, 2020).

2.3.2 Πρακτικές

Η μουσειοθεραπεία, όσον αφορά τις κοινωνικοθεραπευτικές και ψυχοθεραπευτικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται στα μουσεία, έχει αναγνωριστεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης ως καλή πρακτική, στο συνέδριο που έλαβε χώρα στη Λεμεσό το 2017 (Council of Europe, 2020). Τα τελευταία χρόνια, όλο και πιο συχνά φαίνεται να εφαρμόζεται ως πρακτική σε δομές υγείας. Διάφορα στοιχεία δείχνουν πως η αλληλεπίδραση με τις τέχνες και με τον πολιτισμό γενικότερα, μπορεί να είναι ευεργετική για την υγεία και την ευημερία των ανθρώπων (Camic, Hulbert, & Kimmel, 2017). Ο χειρισμός μουσειακών αντικειμένων, για παράδειγμα, μπορεί να θεωρηθεί μια καλλιτεχνική παρέμβαση που συσχετίζεται με την υγεία και με τα οφέλη που έχει σε αυτή (Solway, Thompson, Camic, & Chatterjee, 2015). Έρευνα που διεξήχθη από τον οργανισμό “Alzheimer Society” στην Αγγλία σε άτομα που βρίσκονταν σε διαφορετικά στάδια άνοιας και διήρκεσε επτά μήνες, υποστηρίζει πως ο χειρισμός μουσειακών αντικειμένων συμβάλλει στην ευημερία των ανθρώπων με άνοια και το πιο σημαντικό, ότι παρέχει ευκαιρίες στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς να συμμετέχει στη δημόσια υγεία (Camic, Hulbert, & Kimmel, 2017). Η μουσειοθεραπεία συναντάται, επίσης, ως πρακτική και σε χώρους πολιτισμού. Το MMFA, για παράδειγμα, σε συνεργασία με γιατρούς που είναι μέλη του οργανισμού “Médecins Francophones du Canada (MFdC)” στον Καναδά, ξεκίνησαν το 2018 να συνταγογραφούν επισκέψεις στο μουσείο. Ως συμπλήρωμα της συμβατικής θεραπείας, αυτές οι πρωτότυπες συνταγογραφήσεις θα δώσουν τη δυνατότητα σε χιλιάδες ασθενείς που πάσχουν από ποικίλα προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας και στις οικογένειές τους ή στους φροντιστές τους, να απολαύσουν τα οφέλη της τέχνης για την υγεία τους σε μια δωρεάν επίσκεψη στο μουσείο (Montreal Museum of Fine Arts, 2018). Στα μουσεία, επίσης, στο πλαίσιο της μουσειοθεραπείας, χρησιμοποιούνται εργαστήρια τέχνης τα οποία λαμβάνουν χώρα εντός των εκθέσεων, είτε των μόνιμων εκθέσεων του μουσείου είτε εκθέσεων που έχουν σχεδιαστεί αποκλειστικά για την διαδικασία της θεραπείας (Kotowski, 2020).

2.3.3 Μουσειοθεραπεία και αυτισμός

Η θεραπεία μέσω της τέχνης, όπως και η μουσικοθεραπεία, η παιγνιοθεραπεία και η ψυχαγωγική θεραπεία, θεωρείται συμπληρωματική θεραπεία στον τομέα των

θεραπειών του αυτισμού (Martin, 2009). Μερικοί από τους στόχους αυτής της θεραπείας είναι η αύξηση της αυτοπεποίθησης και της αυτογνωσίας, η ανάπτυξη δεξιοτήτων αντιμετώπισης ορισμένων καταστάσεων, η δόμηση της συμπεριφοράς, η μείωση του στρες και η ανάπτυξη των διαπροσωπικών δεξιοτήτων (Schweizer, Knorth, & Spreen, 2014). Η μουσειοθεραπεία, ως παρακλάδι της καλλιτεχνικής θεραπείας, έχει και αυτή στόχο να αναπτύξει τις επικοινωνιακές δεξιότητες των ανθρώπων, να ενισχύσει την αυτοεκτίμηση τους και να προωθήσει την κοινωνικοποίηση. Το MMFA παρέχει προγράμματα ειδικά σχεδιασμένα για άτομα με αναπηρίες. Διαθέτει προγράμματα για την αντιμετώπιση της απομόνωσης των ατόμων με διαταραχές του λόγου, με αισθητηριακές βλάβες καθώς και διαταραχές της ακουστικής επεξεργασίας (MMFA, n.d.). Το 2015 παρείχε, επίσης, και πρόγραμμα ειδικά σχεδιασμένο για άτομα με ΔΑΦ, το οποίο περιελάμβανε δημιουργικές δραστηριότητες και συναντήσεις με τη συλλογή του μουσείου και αναπτύχθηκε σε συνεργασία με τους φροντιστές των ατόμων, εκπαιδευτικούς και ειδικούς. Σήμερα, αυτό το πρόγραμμα περιλαμβάνει και επιτροπή για την νευροδιαφορετικότητα, ετήσιες μέρες αισθητηριακής έρευνας και κοινοτικές εκθέσεις (Legari, 2020).

3. Αυτισμός

3.1 Ορισμός

Αυτισμός είναι μια σύνθετη νευροαναπτυξιακή διαταραχή που ορίζεται από την συμπεριφορά (Oberman & Kaufmann, 2020). Αναλυτικότερα, και σύμφωνα με τον ορισμό που έχει δοθεί από την Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία (American Psychiatric Association, 2013), ο όρος “διαταραχή του αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ)” αναφέρεται σε οποιαδήποτε ομάδα διαταραχών οι οποίες ξεκινούν, συνήθως, κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας και χαρακτηρίζονται από δυσκολίες στην επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση, καθώς και από περιορισμένα και επαναλαμβανόμενα μοτίβα στη συμπεριφορά, στα ενδιαφέροντα και στις δραστηριότητες. Ο όρος “φάσμα” χρησιμοποιείται εξαιτίας της ετερογένειας στην εμφάνιση και στην σοβαρότητα των συμπτωμάτων της ΔΑΦ, καθώς επίσης και στις δεξιότητες και το επίπεδο λειτουργικότητας στο οποίο βρίσκονται τα άτομα με ΔΑΦ.

Από την αρχή του 20^{ου} αιώνα, όπως αναφέρει ο Rutter (1968), άτομα και κυρίως παιδιά με προβλήματα επικοινωνίας με τους συνανθρώπους τους, με τάσεις μοναχικότητας και αποκλεισμού από το κοινωνικό τους περιβάλλον χαρακτηρίζονται από τους επιστήμονες της εποχής ως άτομα με ψυχωτικές ή σχιζοφρενικές διαταραχές. Η έρευνα του Kanner, όμως, για τον παιδικό αυτισμό και τα συμπτώματά του, το 1943, κατάφερε να διαφοροποιήσει τα παιδιά με αυτισμό από τα άτομα με σχιζοφρένεια. Από αυτήν την έρευνα και έπειτα υπήρξαν διάφορες προσεγγίσεις διάγνωσης του αυτισμού, πολλές από τις οποίες είναι παρόμοιες με την προσέγγιση και τις παρατηρήσεις του ψυχιάτρου Kanner (1943).

3.2 Διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού

Ο όρος διαταραχές του αυτιστικού φάσματος χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα σύνολο πρώιμων δυσκολιών που εντοπίζονται στην επικοινωνία και σε επαναλαμβανόμενα μοτίβα συμπεριφορών, τα οποία συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με κάποιο γενετικό δομικό στοιχείο ή και με άλλες αιτίες (Lord, Elsabbagh, Baird, & Veenstra - Vanderweele, 2018). Το φάσμα (αγγλ. spectrum) δημιουργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από την Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία τον Μάιο του 2013, με τη δημοσίευση της 5^{ης} έκδοσης του Διαγνωστικού Εγχειριδίου DSM και σκοπό είχε την συμπερίληψη περισσότερων διαταραχών. Η δημοσίευση αυτού του εγχειριδίου περιελάμβανε άλλη μια σημαντική αλλαγή, την αφαίρεση των πέντε ξεχωριστών Διάχυτων Αναπτυξιακών Διαταραχών (ΔΑΔ), καθώς θεωρήθηκε ψευδής ειδικότητα η οποία επηρέαζε τη διάγνωση της διαταραχής και την έρευνα της θεραπείας (Doernberg & Hollander, 2016). Επομένως οι διαταραχές του αυτιστικού φάσματος αποτελούνται από τρεις βασικούς τομείς:

- **Αυτισμός:** Μία δια βίου αναπτυξιακή αναπηρία που επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα επικοινωνούν και αλληλεπιδρούν με τον κόσμο (National Autistic Society, n.d.).
- **Διαταραχή Asperger:** Αναφέρεται σε παιδιά με αυτισμό τα οποία δεν έχουν κάποιες γνωστικές διαταραχές και έχουν ευχέρεια λόγου ήδη από πολύ μικρή

ηλικία. Διαθέτουν, όμως, ένα μοτίβο επικοινωνίας με χειρονομίες και είναι κοινωνικά απομονωμένα και εγωκεντρικά και στην παιδική αλλά και στην ενήλικη ζωή τους (Frith & Mira, 1992).

- **Διαταραχή Rett:** Φυσιολογική ανάπτυξη έως το τέλος του πρώτου έτους ζωής ή μέχρι και το μισό του δεύτερου έτους ζωής. Τα συμπτώματα κάνουν την εμφάνισή τους στο τρίτο, περίπου, έτος της ηλικίας του ατόμου. Χειροτερεύει η συμπεριφορά και ψυχολογική κατάσταση του ατόμου με επακόλουθο την άνοια με κάποια χαρακτηριστικά αυτισμού. Απρόσκοπτη χρήση χεριών, δυσκολία ισορροπίας, αταξία και μικροκεφαλία (Hagberg, Aicardi, Dias, & Ramos, 1983).

3.3 Συμπτωματολογία – Χαρακτηριστικά

Ο αυτισμός υπάρχει ήδη από τη γέννηση του ατόμου. Τα πρώτα συμπτώματα, συνήθως, παραβλέπονται ή παρερμηνεύονται από τους γονείς είτε λόγω άρνησης είτε λόγω μη εξοικείωσης με τη φυσιολογική ανάπτυξη. Ορισμένα συμπτώματα και διαταραχές στη συμπεριφορά των ατόμων με αυτισμό, όπως αναλύονται από τους Ornitz και Ritvo (1976) εντοπίζονται στην αντίληψη, στον ρυθμό ανάπτυξης, στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση με τους γύρω τους, στην ομιλία και τον λόγο και τέλος στην κινητικότητα. Με το πέρασμα των χρόνων, βέβαια, και με τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί έως και σήμερα, έχουν εντοπιστεί και αναγνωριστεί κι άλλα χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα και σύμφωνα με τα Κέντρα Ελέγχου και Πρόληψης Ασθενειών, ομοσπονδιακής υπηρεσίας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (Centers for Disease Control and Prevention, 2022), υπάρχουν κάποια συμπτώματα και χαρακτηριστικά τα οποία δυσκολεύουν σε μεγάλο ποσοστό τη ζωή των ατόμων με ΔΑΦ. Μερικά από αυτά τα συμπτώματα είναι:

- Αποφυγή οπτικής επαφής
- Αναστάτωση και σύγχυση στις αλλαγές
- Επανάληψη λέξεων ή φράσεων (γνωστό και ως ηχολαλία)
- Καθυστερημένη ανάπτυξη στις γλωσσικές δεξιότητες
- Καθυστερημένη ανάπτυξη στις κινητικές δεξιότητες
- Έλλειψη ενσυναίσθησης
- Έλλειψη φόβου ή υπερβολικό αίσθημα φόβου σε ορισμένες περιστάσεις
- Υπερκινητικότητα, παρορμητική ή/και απρόσεχτη συμπεριφορά
- Επιληπτικές διαταραχές

Είναι σημαντικό να τονιστεί πως κάποια άτομα με αυτισμό είναι πιθανό να μην έχουν όλα αυτά ή μερικά από αυτά τα συμπτώματα, όπως επίσης, και άτομα τα οποία δεν ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού μπορεί να διαθέτουν κάποια από αυτά τα χαρακτηριστικά χωρίς αυτό να σημαίνει κάτι.

3.4 Διάγνωση

Η διάγνωση του αυτισμού αποτελεί μια δύσκολη διαδικασία η οποία τις περισσότερες φορές δεν πραγματοποιείται εγκαίρως, ειδικά εάν δεν υπάρχει εμφανής καθυστέρηση ανάπτυξης κάποιας δεξιότητας, όπως για παράδειγμα αυτή της ομιλίας. Εάν όμως εντοπιστούν κάποια προειδοποιητικά σημάδια από τους γονείς ή από κάποιον γιατρό, η διαγνωστική διαδικασία μπορεί να ξεκινήσει περίπου από το δεύτερο έτος της ηλικίας του παιδιού. Σε κάθε περίπτωση, η διάγνωση καθορίζεται και εξαρτάται από τα πιο πρόσφατα διαγνωστικά κριτήρια όπως αυτά ορίζονται από τα εγχειρίδια DSM-5 της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας και ICD-11 του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (Navarro-Pardo, López-Ramón, Alonso-Esteban, & Alcantud-Marín, 2021). Διαχωρίζεται, επίσης, σε τρία βασικά στάδια: (α) το ιστορικό ανάπτυξης του παιδιού, το οποίο γίνεται γνωστό μέσω συνομιλίας των κλινικών γιατρών με τους κηδεμόνες των παιδιών, (β) την παρατήρηση των συμπτωμάτων του μέσω τυποποιημένων διαγνωστικών εργαλείων και (γ) την κλινική αξιολόγηση και επιβεβαίωση.

Υπάρχουν πολλά διαγνωστικά εργαλεία τα οποία χρησιμοποιούνται ευρέως και μόνο από γιατρούς ή ψυχολόγους που έχουν άδεια διάγνωσης διαταραχών του αυτιστικού φάσματος. Αυτά που χρησιμοποιούνται πιο συχνά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, στην παρατήρηση της συμπεριφοράς του ατόμου και στις συνεντεύξεις των κηδεμόνων ή συγγενικών προσώπων του ατόμου (Brian, Zwaigenbaum, & Ip, 2019). Τα εργαλεία από τα οποία αποτελείται η πρώτη κατηγορία είναι:

- Autism Diagnostic Observation Schedule – 2nd edition (ADOS-2): Πρόκειται για παρατήρηση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας του ατόμου, της συμπεριφοράς και των ενδιαφερόντων του, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί σε παιδιά από 12 μηνών και άνω και διαρκεί περίπου 45 με 60 λεπτά.
- Childhood Autism Rating Scale – 2nd edition (CARS-2): Είναι μια κλίμακα αξιολόγησης 15 στοιχείων, η οποία απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 2 ετών και άνω, αξιολογεί διάφορους τομείς ανάπτυξης τους και έχει διάρκεια 20 με 30 λεπτά.

Η δεύτερη κατηγορία αποτελείται από τα εξής εργαλεία:

- Autism Diagnostic Interview – Revised (ADI-R): Κλινική συνέντευξη που διεξάγεται με τους γονείς του ατόμου το οποίο πιθανόν να πάσχει από ΔΑΦ, η οποία επικεντρώνεται στη γλώσσα και επικοινωνία, στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και στα επαναλαμβανόμενα μοτίβα συμπεριφοράς και ενδιαφέροντα (Navarro-Pardo, et al., 2021). Διαρκεί περίπου 1.5 με 3 ώρες.
- Social Responsiveness Scale – 2nd edition (SRS-2), preschool and school-aged versions: Κλίμακα μέτρησης αποτελούμενη από 65 στοιχεία τα οποία καταγράφουν και βαθμολογούν χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τον αυτισμό (Lyall et al., 2022). Διαρκεί 15 με 20 λεπτά.
- Diagnostic Interview for Social and Communication Disorders (DISCO): Πρόκειται για μια τυποποιημένη συνέντευξη διάγνωσης των ΔΑΦ και τον επακόλουθο σχεδιασμό των εκπαιδευτικών και θεραπευτικών πόρων και

αποτελείται από 362 στοιχεία που συλλέγουν πληροφορίες σχετικές με τις κοινωνικές σχέσεις, τη φαντασία και γενικότερα την συμπεριφορά (Navarro-Pardo, et al., 2021).

- Developmental, Dimensional and Diagnostic Interview (3di) (computerized): Συνέντευξη η οποία απαρτίζεται από 740 στοιχεία που συλλέγουν δημογραφικά στοιχεία, την ένταση των συμπτωμάτων των ΔΑΦ και πιθανές νοσηρότητες (Brian, Zwaigenbaum, & Ip, 2019).

3.5 Εκπαίδευση

Το 2022, και σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα του Centers for Disease Control and Prevention - CDC, 1 στα 44 παιδιά έχει διαγνωσθεί με διαταραχή του αυτιστικού φάσματος, ανεξαρτήτως εθνικότητας και κοινωνικοοικονομικών παραγόντων (“Data and Statistics on Autism Spectrum Disorder | CDC,” 2022). Αυτή η κυριαρχία και διαχρονικότητα του αυτισμού έχει οδηγήσει πολλούς επιστήμονες και μη, κατά καιρούς, να προτείνουν διάφορες θεραπευτικές προσεγγίσεις, πολλές από τις οποίες δεν είχαν επιστημονική βάση (Παπαγεωργίου, 2005). Ωστόσο, δεν έχει επιβεβαιωθεί η αποτελεσματικότητα κάποιας θεραπευτικής προσέγγισης, οπότε, μέχρι και σήμερα, δεν υπάρχει κάποια θεραπεία για τον αυτισμό και γενικά για τις διαταραχές του αυτιστικού φάσματος. Υπάρχουν, όμως, λύσεις που μπορούν να κάνουν τη ζωή του ατόμου με ΔΑΦ εύκολη κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό.

Γενικά, υπάρχει ομοφωνία στο ότι οι ΔΑΦ θα πρέπει να αναγνωρίζονται όσο το δυνατόν νωρίτερα στη ζωή του αυτιστικού ατόμου, έτσι ώστε να ξεκινήσει η παρέμβαση το συντομότερο δυνατό (Fernell, Eriksson, & Gillberg, 2013). Αυτό, φυσικά, οδήγησε στην ανάπτυξη ποικίλων μεθόδων και προγραμμάτων πρώιμης παρέμβασης τα οποία βοηθούν την ένταξη του ατόμου σε περιβάλλον εκπαίδευσης (Παπαγεωργίου, 2005). Η εκπαίδευση αποτελεί λύση γι’ αυτούς τους ανθρώπους αλλά και για τις οικογένειές τους. Τους προετοιμάζει για την επαφή με την κοινωνία, υποστηρίζει την κατάκτηση των βασικών επικοινωνιακών και γλωσσικών δεξιοτήτων καθώς επίσης και των κοινωνικών δεξιοτήτων. Μια πρακτική η οποία αποσκοπεί σε αυτά τα χαρακτηριστικά, προκειμένου για την προετοιμασία επίσκεψης σε μουσεία και χώρους πολιτισμού, είναι οι Κοινωνικές Ιστορίες (Lussenhop et al., 2016).

4. Κοινωνικές ιστορίες

4.1 Ορισμός

Κοινωνικές Ιστορίες είναι σύντομες ιστορίες οι οποίες περιγράφουν με τρόπο αντικειμενικό μια κοινωνική κατάσταση, γεγονός ή δραστηριότητα με συνοδεία εικόνων για καλύτερη κατανόηση του κειμένου και προσδιορίζουν την προσδοκώμενη συμπεριφορά.

(Gray & Garand, 1993)

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αναπτυχθεί πολλές θεραπευτικές προσεγγίσεις που αφορούν τον αυτισμό και τις διαταραχές του αυτιστικού φάσματος. Ωστόσο, θεραπεία δεν υπάρχει και επομένως αυτή η λέξη θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο με την έννοια των παρεμβάσεων που αποσκοπούν στο να βοηθήσουν άτομα με ΔΑΦ να προσαρμοστούν αποτελεσματικότερα στο περιβάλλον τους (Francis, 2005). Μια τέτοια παρέμβαση αποτελούν οι Κοινωνικές Ιστορίες.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, και συγκεκριμένα το 1993, αναπτύχθηκαν από την Carol Gray, δασκάλα και σύμβουλο παιδιών με αυτισμό, οι Κοινωνικές Ιστορίες, μια τεκμηριωμένη πρακτική ευρέως αναγνωρισμένη και χρησιμοποιούμενη σε άτομα με αυτισμό όλων των ηλικιών (“WhatIs a Social Story?”, 2015). Οι Κοινωνικές Ιστορίες βασίζονται στη λογική ότι αν η ικανότητα ενός ατόμου να συλλέγει πληροφορίες από το περιβάλλον γύρω του είναι μειωμένη, τότε οι πληροφορίες αυτές θα πρέπει να του παρουσιάζονται σε μορφή που μπορεί να κατανοήσει (Gray & Garand, 1993). Ένα από τα κύρια πλεονεκτήματα των Κοινωνικών Ιστοριών είναι ότι επηρεάζουν θετικά την κοινωνική κατανόηση και την συμπεριφορά των παιδιών με αυτισμό (Karkhaneh, Clark, Ospina, Seida, Smith, & Hartling, 2010). Βοηθούν, επίσης, παιδιά με αναπηρίες να αποκτήσουν γνώσεις για διάφορες κοινωνικές καταστάσεις και να μάθουν νέες δεξιότητες (Test, Richter, Knight, & Spooner, 2010). Κάθε Κοινωνική Ιστορία περιγράφει που και πότε θα λάβει χώρα μια κοινωνική δραστηριότητα, ποιοι θα συμμετέχουν σε αυτήν τη δραστηριότητα και ποιος είναι ο σωστός τρόπος συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια αυτής και έτσι, με αυτόν τον τρόπο, μαθαίνει στα παιδιά πώς να διαχειρίζονται τη συμπεριφορά τους σε διάφορες κοινωνικές καταστάσεις (Scattone, Wilczynski, Edwards, & Rabian, 2002).

4.2 Δομή των Κοινωνικών Ιστοριών

Μια Κοινωνική Ιστορία περιγράφει μια κατάσταση, μια δεξιότητα ή μια έννοια με ένα ειδικά διαμορφωμένο τρόπο και ύφος. Στόχος της ιστορίας είναι να μοιραστεί ακριβείς κοινωνικές πληροφορίες με τρόπο καθησυχαστικό και κατανοητό από το κοινό της (Karkhaneh et al., 2010). Η πρωταρχική μορφή των Κοινωνικών Ιστοριών, όπως αυτές αναπτύχθηκαν από τους Gray και Garand, αποτελούνταν από τρεις τύπους σύντομων προτάσεων (Reynhout & Carter, 2006):

- Περιγραφικές προτάσεις: Περιγράφουν την κατάσταση και τις αντιδράσεις των ανθρώπων σε αυτή.
- Καθοδηγητικές προτάσεις: Καθορίζουν την κατάλληλη αντίδραση και συμπεριφορά σε μια συγκεκριμένη κοινωνική κατάσταση.

- Προτάσεις προοπτικής: Περιγράφουν τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις αυτών που εμπλέκονται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική κατάσταση.

Τα τελευταία χρόνια, όμως, έχουν προστεθεί κι άλλα είδη προτάσεων στη δομή των Κοινωνικών Ιστοριών από την ίδια την Gray. Έτσι λοιπόν, οι ιστορίες αποτελούνται από έξι είδη προτάσεων (Wahman, Pustejovsky, Ostrosky, & Santos, 2019), τα τρία είδη που αναλύθηκαν παραπάνω καθώς και τα εξής:

- Προτάσεις επιβεβαίωσης ή καταφατικές προτάσεις: Εκφράζουν το νόημα και την αξία ενός συγκεκριμένου πλαισίου (π.χ. νόμος) ή ενός πολιτισμού (π.χ. έθιμο).
- Προτάσεις ελέγχου: Πρόταση η οποία γράφεται από το αυτιστικό άτομο και η οποία το βοηθάει να θυμηθεί την ιστορία ή να αντιμετωπίσει την κατάσταση.
- Προτάσεις συνεργασίας: Περιλαμβάνουν πληροφορίες για το ποιος θα παρέχει βοήθεια στο άτομο και πως αυτή η βοήθεια θα είναι διαθέσιμη.

Εξίσου σημαντική είναι και η αναλογία που πρέπει να τηρηθεί κατά τη χρήση αυτών των προτάσεων. Για κάθε καθοδηγητική πρόταση στην ιστορία θα πρέπει να χρησιμοποιείται μια αναλογία δύο έως πέντε περιγραφικών, προοπτικής και/ή καταφατικών προτάσεων. Στόχος της ιστορίας είναι να περιγράψει κοινωνικές καταστάσεις και κατάλληλες συμπεριφορές και όχι να καθοδηγήσει τη συμπεριφορά του ατόμου (Wahman, Pustejovsky, Ostrosky, & Santos, 2019). Τέλος, σύμφωνα με την Gray (2018), οι Κοινωνικές Ιστορίες θα πρέπει να χωρίζονται σε τέσσερα βασικά μέρη:

1. Τίτλος: Θα πρέπει να αντιπροσωπεύει το θέμα της ιστορίας,
2. Εισαγωγή: Προσδιορίζει με σαφήνεια το περιεχόμενο της ιστορίας,
3. Κύριο μέρος: Περιλαμβάνει λεπτομέρειες και αναπτύσσει το θέμα της ιστορίας,
4. Επίλογος: Ενισχύει και συνοψίζει τις πληροφορίες.

4.3 Εφαρμογή των Κοινωνικών Ιστοριών

Η εφαρμογή των Κοινωνικών Ιστοριών γίνεται με ποικίλους τρόπους και η επιλογή του καταλληλότερου τρόπου εξαρτάται από τις ανάγκες και τις ικανότητες του κάθε ατόμου. Οι Κοινωνικές Ιστορίες δεν είναι πάντα αποτελεσματικές, στις περιπτώσεις όμως που είναι, τα αποτελέσματα είναι εντυπωσιακά και εμφανή μέσα σε μια εβδομάδα (Gray & Garand, 1993).

Οι Κοινωνικές Ιστορίες συνήθως παρουσιάζονται με τρεις τρόπους. Ο πρώτος τρόπος είναι η ανάγνωση της ιστορίας είτε από το ίδιο το άτομο είτε από κάποιον κηδεμόνα. Ο δεύτερος τρόπος είναι η παρουσίαση της ιστορίας μέσω ηχητικού εξοπλισμού και τέλος, ο τρίτος τρόπος παρουσίασης της ιστορίας είναι μέσω ενός προγράμματος σε υπολογιστή ή μέσω βιντεοκασέτας (Xin & Sutman, 2011). Ανεξάρτητα, όμως, από τον τρόπο που θα παρουσιαστεί η ιστορία, θα πρέπει να ελεγχθεί η κατανόησή της. Αυτός ο έλεγχος μπορεί να γίνει με διάφορες μεθόδους. Σύμφωνα με τους Gray και Garand (1993) ο έλεγχος μπορεί να γίνει μέσω της συμπλήρωσης μιας λίστας ή γραπτών απαντήσεων σε ερωτήματα που υπάρχουν στο

τέλος της ιστορίας, καθώς και μέσω ενός παιχνιδιού ρόλων κατά το οποίο ο μαθητής καλείται να δείξει τι θα κάνει την επόμενη φορά που θα εμφανιστεί η κατάσταση που αναφέρεται στην ιστορία.

4.4 Οδηγοί μουσείων για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού

4.4.1 Διεθνείς οδηγοί

USA

- ✓ Aspen Art Museum ²

Visiting the Aspen Art Museum

Εικόνα 1. Κοινωνική ιστορία του Aspen Art Museum

- ✓ Brandywine River Museum of Art

BRANDYWINE RIVER MUSEUM OF ART

WHAT TO EXPECT AT THE MUSEUM

Εικόνα 2. Κοινωνική ιστορία του Brandywine River Museum of Art

² <https://cdn.filepicker.io/api/file/5FiKL3rTnyunjMYY3PTV?&fit=max>

- ✓ Brooklyn Museum ³

Visiting the Brooklyn Museum

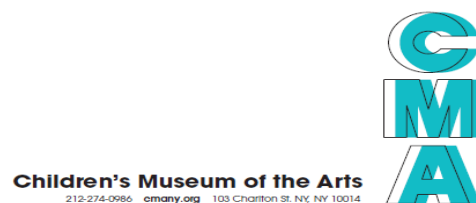
A Social Narrative for Visitors on the Autism Spectrum

Εικόνα 3. Κοινωνική ιστορία του Brooklyn Museum

- ✓ Children's Museum of Art ⁴

VISITING THE CHILDREN'S MUSEUM OF THE ARTS

Εικόνα 4. Κοινωνική ιστορία του Children's Art Museum

³ https://d1lfxha3ugu3d4.cloudfront.net/education/docs/Social_Narrative_autism.pdf

⁴ <https://cmany.org/visit/#accessibility>

- ✓ Intrepid Sea, Air and Space Museum⁵

We are going to the Intrepid Sea, Air & Space Museum.

Εικόνα 5. Κοινωνική ιστορία του Intrepid Sea, Air and Space Museum

- ✓ Metropolitan Art Museum (MET)⁶

Εικόνα 6. Κοινωνική ιστορία του MET

⁵ <https://www.intrepidmuseum.org/education/accessibility-resources>

⁶ <https://www.metmuseum.org/-/media/files/events/programs/progs-for-visitors-with-disabilities/social-narrative-children.pdf>

- ✓ Museum of Chinese in America ⁷

Social Narrative
Independent Visit to the
Museum of Chinese in America
for Children on the Autism Spectrum

Εικόνα 7. Κοινωνική ιστορία του Museum of Chinese in America

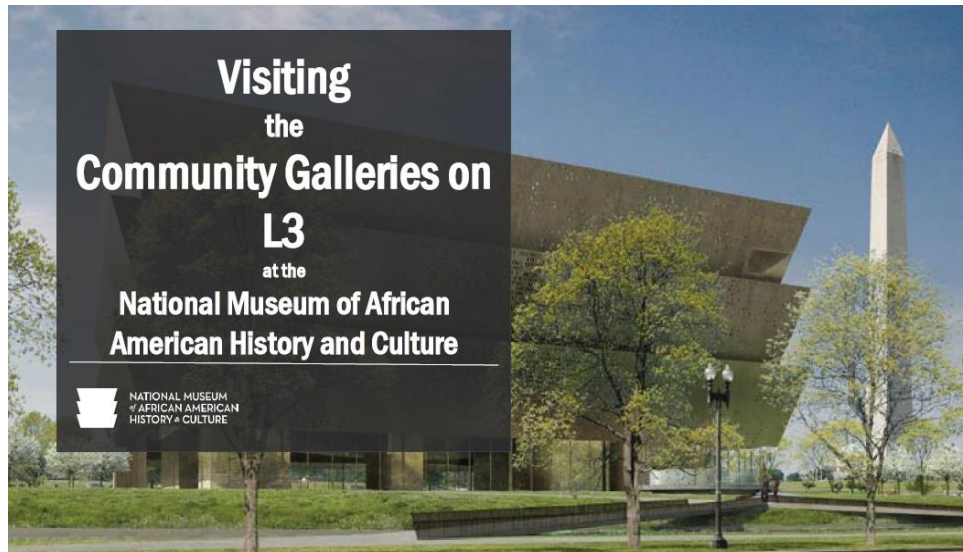
- ✓ National Museum of African American History and Cultures ⁸

Εικόνα 8. Κοινωνική ιστορία του National Museum of African History and Cultures

⁷ <https://www.mocanyc.org/visit/accessibility/>

⁸ <https://nmaahc.si.edu/visit/accessibility>

Εικόνα 9. Κοινωνική ιστορία του National Museum of African American History and Cultures

- ✓ San Diego Natural History Museum ⁹

Εικόνα 10. Κοινωνική ιστορία του San Diego Museum

⁹ <https://www.sdnhm.org/visit/accessibility/social-stories/>

✓ Science Museum of Virginia¹⁰

Εικόνα 11. Κοινωνική Ιστορία του Science Museum of Virginia

✓ Smithsonian's National Zoo¹¹

Visiting the Zoo's Amazonia Exhibit

National Zoo Social Narrative: Amazonia

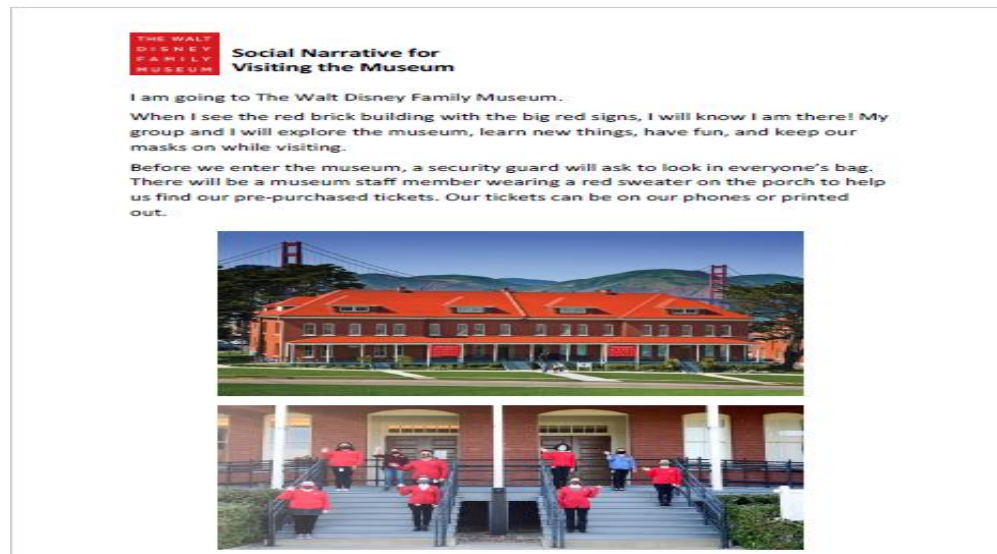

Smithsonian
National Zoological Park
Conservation Biology Institute

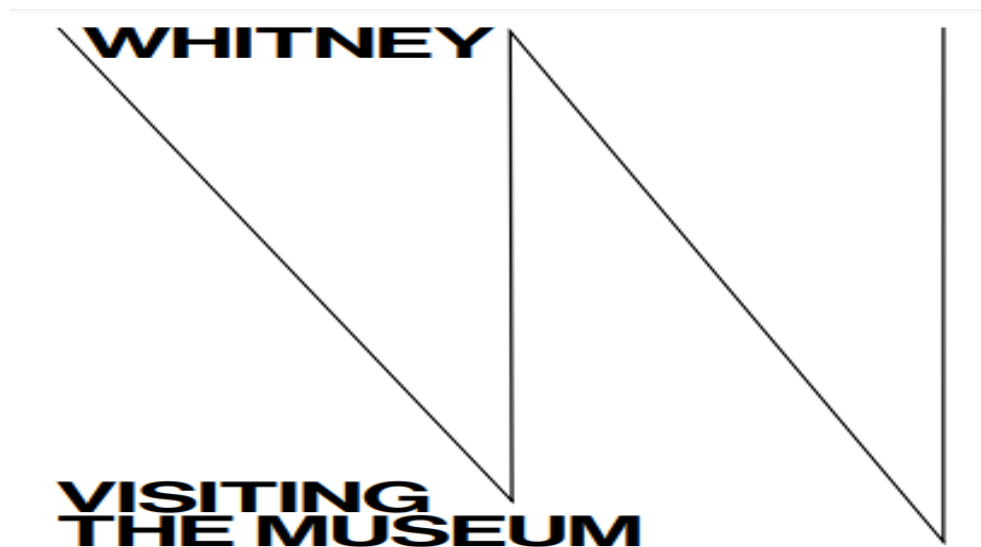
Εικόνα 12. Κοινωνική ιστορία του Smithsonian's National Zoo

¹⁰ <https://drive.google.com/file/d/1ohaLG6uPULSGWkuIlGwXkN49FHVqVXOK/view>

¹¹ https://nationalzoo.si.edu/sites/default/files/documents/smithsonians_national_zoo_social_narrative-2018-amazonia.pdf

✓ The Walt Disney Family Museum ¹²

Εικόνα 13. Κοινωνική ιστορία του Walt Disney Family Museum

✓ Whitney Museum of American Art ¹³

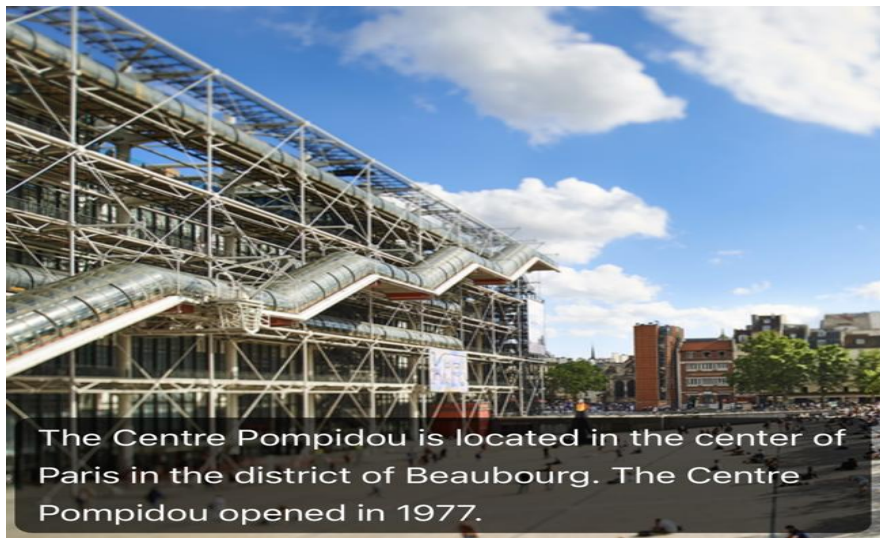
Εικόνα 14. Κοινωνική ιστορία του Whitney Museum of American Art

¹² <https://www.waltdisney.org/visit/visitor-information/social-narrative-visiting-museum>

¹³ https://whitneymedia.org/assets/generic_file/1693/FINAL_SocialNarrative_210708__1_.pdf

EU

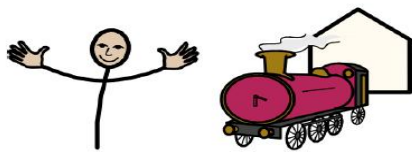
- ✓ Centre Pompidou ¹⁴

Εικόνα 15. Κοινωνική ιστορία του Centre Pompidou

- ✓ London Transport Museum ¹⁵

Welcome to
London Transport
Museum

Εικόνα 16. Κοινωνική ιστορία του London Transport Museum

¹⁴ <https://www.centrepompidou.fr/en/visite/accessibilite/appli-centre-pompidou-accessibilite#8497>

¹⁵ <https://www.ltmuseum.co.uk/media/323/download>

✓ Museum of English Rural Life¹⁶

Welcome!

This picture guide will help you find your way around the museum.

There are useful tips for activities you can do, a little bit of information on different models or objects you will see in the galleries. There is also information on the facilities available including: seating areas and toilets.

December 15, 2017

© University of Reading 2017

merl.reading.ac.uk

Εικόνα 17. Κοινωνική ιστορία του Museum of English Rural Life

✓ York Castle Museum¹⁷

My visit to York Castle Museum

I am going to visit York Castle Museum

This is a photo of the outside of the museum.

Εικόνα 18. Κοινωνική ιστορία του York Castle Museum

¹⁶ <https://merl.reading.ac.uk/wp-content/uploads/sites/20/2018/03/Accessible-Museum-Social-Story-2.pdf>

¹⁷ <https://www.yorkcastlemuseum.org.uk/wp-content/uploads/sites/2/2016/06/York-Castle-Museum-Visual-Story.pdf>

AUSTRALIA:

- ✓ Immigration Museum¹⁸

Social story for a family visit with older children

Εικόνα 19. Κοινωνική ιστορία του Immigration Museum

Social story for a family visit with young children

My visit to the Immigration Museum

Εικόνα 20. Κοινωνική ιστορία του Immigration Museum

¹⁸ <https://museums victoria.com.au/immigrationmuseum/visiting/access/the-autism-friendly-museum/>

Social story for school visits

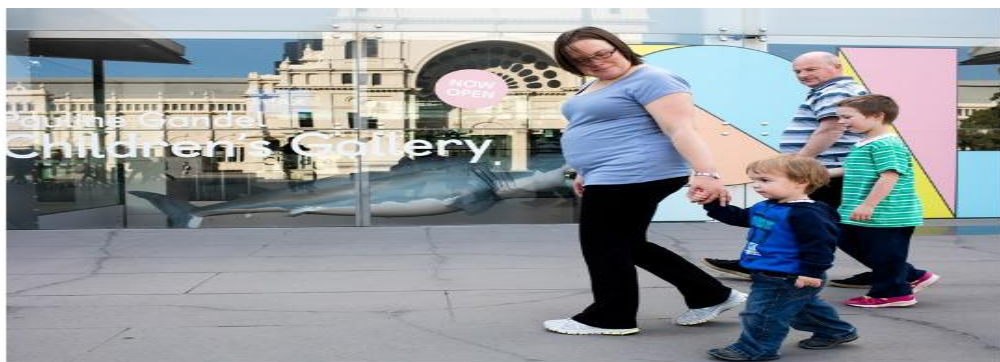

Εικόνα 21. Κοινωνική ιστορία του Immigration Museum

✓ Melbourne Museum ¹⁹

Social story for a family visit to the Children's Gallery

My adventure to the Children's Gallery

Εικόνα 22. Κοινωνική ιστορία του Melbourne Museum

¹⁹ <https://museums victoria.com.au/melbournemuseum/visiting/access/the-autism-friendly-museum/>

Social story for a family visit with older children

Εικόνα 23. Κοινωνική ιστορία του Melbourne Museum

Social story for a family visit with young children

My adventure to Melbourne Museum

Εικόνα 24. Κοινωνική ιστορία του Melbourne Museum

Social story for school visits

Εικόνα 25. Κοινωνική ιστορία του Melbourne Museum

4.4.2 Ελληνικοί οδηγοί

- ✓ Συλλογή Τυπογραφίας Πανεπιστημιακού Μουσείου ²⁰

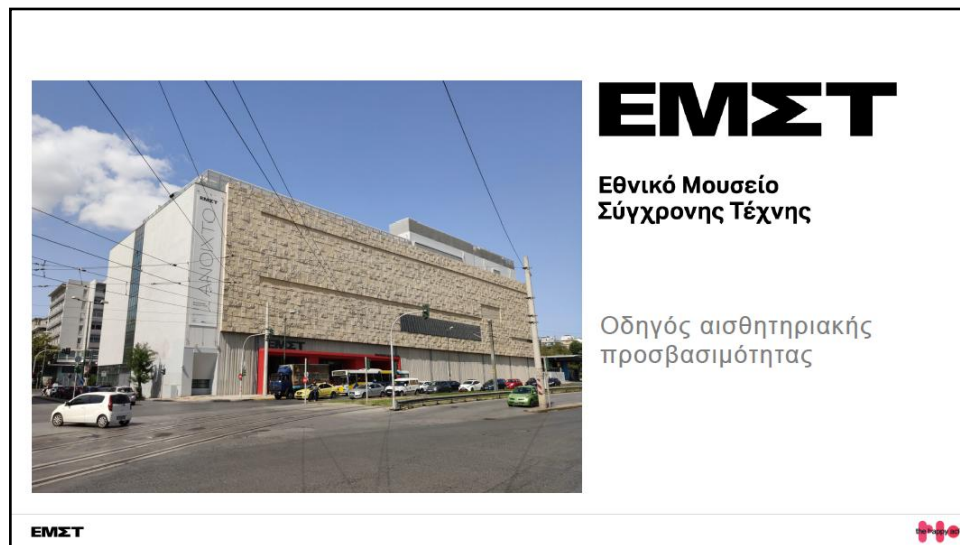

Οδηγός επίσκεψης στη Συλλογή Τυπογραφίας για παιδιά στο φάσμα του αυτισμού

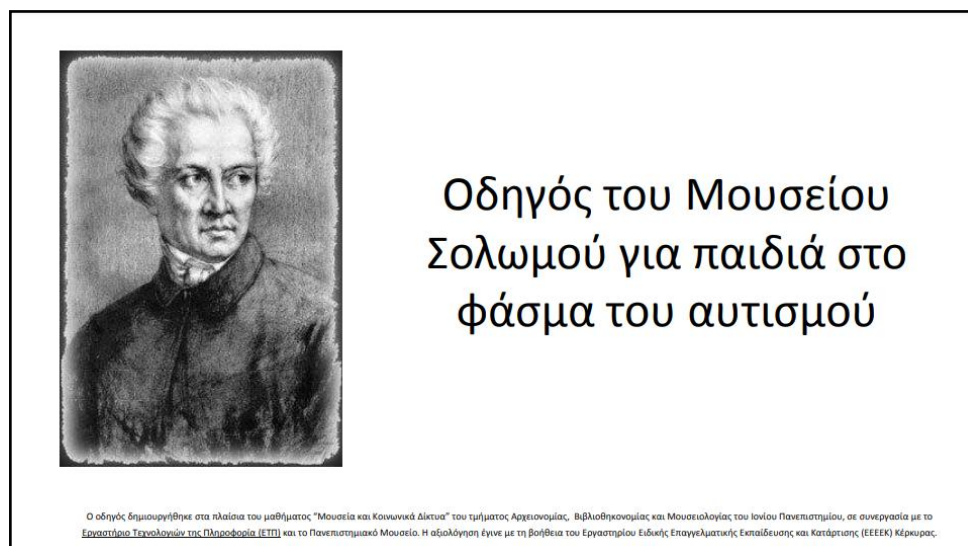
Αυτός ο οδηγός δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος "Μουσεία και Κοινωνικά Δίκτυα" του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, σε συνεργασία με το Πανεπιστημιακό Μουσείο και το [Εργαστήριο Τεχνολογιών Πληροφορικής \(LIT\)](https://museum.ionio.gr/gr/learn/accessibility/). Η αξιολόγηση διεξήχθη με τη συνεργασία του Εργαστηρίου Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Κ.) της Κέρκυρας.

Εικόνα 26. Οδηγός της Συλλογής Τυπογραφίας

²⁰ <https://museum.ionio.gr/gr/learn/accessibility/>

✓ Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (ΕΜΣΤ) ²¹

Εικόνα 27. Οδηγός Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης

✓ Μουσείο Σολωμού ²²

Εικόνα 28. Οδηγός Μουσείου Σολωμού

²¹ <https://www.emst.gr/en/learning/special-groups>²² <https://eksmouseiosolomou.gr/accessibility/>

✓ Αρχαία Αγορά – Μουσείο Στοάς Αττάλου²³

Οδηγός Αρχαίας Αγοράς –
Μουσείου Στοάς Αττάλου
για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού

Ο οδηγός δημιουργήθηκε από το Πανεπιστημιακό Μουσείο του Ιονίου Πανεπιστημίου και το Εργαστήριο Τεχνολογιών της Πληροφορίας (ΕΤΠ) του Τμήματος Αρχαιολογίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών.

Εικόνα 29. Οδηγός Αρχαίας Αγοράς - Στοάς Αττάλου

²³ <https://efaathculture.gr/gas/>

ΜΕΡΟΣ II

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

5. Οδηγοί χώρων πολιτισμού για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού: Κριτήρια δημιουργίας και αξιολόγησης

5.1 Πίνακας κριτηρίων

Μετά από βιβλιογραφική αναζήτηση, δεν κατέστη δυνατό να εντοπιστούν επιστημονικά άρθρα για τα κριτήρια με τα οποία δημιουργούνται οι οδηγοί επίσκεψης χώρων πολιτισμού για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού. Βασιζόμενοι στη βιβλιογραφία του θεωρητικού μέρους, τη βιβλιογραφία των Κοινωνικών Ιστοριών καθώς και την προηγούμενη εμπειρία της ομάδας, προέκυψαν τα ακόλουθα κριτήρια:

Πίνακας 1. Κριτήρια δημιουργίας και αξιολόγησης οδηγών χώρων πολιτισμού για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ & ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ & ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
Τίτλος	• Τίτλος αντιπροσωπευτικός του θέματος
Περιεχόμενο	• Σαφείς & βηματικές οδηγίες πλοήγησης • Ξεκάθαρη απεικόνιση του τι θα συναντήσει ο επισκέπτης (αντιστοίχιση κειμένου και εικόνων) • Πρόβλεψη και ικανοποίηση αναγκών • Ύπαρξη μελών προσωπικού • Εισαγωγή - Κύριο μέρος - Επίλογος • Αποφυγή υπερπληροφόρησης
Λόγος	• Χρήση γλώσσας σε α' πρόσωπο • Χρήση απλών προτάσεων • Λόγος προτρεπτικός, θετικός και ήπιος • Λόγος κυριολεκτικός - Όχι μεταφορικός
Εικόνες	• Ξεκάθαρες εικόνες και συμβολισμοί (Ποιότητα)
Μορφή	• Ευανάγνωστη γραμματοσειρά • Διατήρηση συνέπειας • Διαχειρίσιμο πλήθος διαφανειών • Δυνατότητα εναλλαγής χρώματος φόντου

5.2 Τίτλος αντιπροσωπευτικός του θέματος

Ο τίτλος αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κομμάτι των Κοινωνικών Ιστοριών. Αποτελεί, μάλιστα, ένα από τα δέκα κριτήρια της Gray και συγκεκριμένα το τρίτο κριτήριο, στο

οποίο αναφέρεται πως οι κοινωνικές ιστορίες αποτελούνται από τον τίτλο και τρία ακόμα μέρη (α) την εισαγωγή (β) το κύριο μέρος και (γ) τον επίλογο (Gray, 2010). Όταν δημιουργείται η κοινωνική ιστορία θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στον τίτλο. Ο τίτλος θα πρέπει να αντιπροσωπεύει επαρκώς το περιεχόμενο της ιστορίας και να αντικατοπτρίζει το κοινό στο οποίο στοχεύει (Boşnak & Turhan, 2020). Μπορεί είτε να καταλαμβάνει την πρώτη σελίδα της κοινωνικής ιστορίας αυτούσιος είτε να συνοδεύεται από εικόνες που τον αντικατοπτρίζουν, αλλά και μια σύντομη περιγραφή του περιεχομένου της ιστορίας. Αυτή η επιλογή εξαρτάται από το κοινό στο οποίο απευθύνεται η κοινωνική ιστορία και το λεξιλογικό επίπεδο στο οποίο βρίσκεται (Sandt, 2008).

5.3 Σαφείς και βηματικές οδηγίες πλοήγησης

Τα άτομα με ΔΑΦ, λόγω έλλειψης βασικών γλωσσικών δεξιοτήτων, παρουσιάζουν δυσκολία στην κατανόηση οδηγιών, η οποία μπορεί να έχει σοβαρή επίδραση στην επικοινωνία με τους γύρω τους, αλλά και στη γενικότερη συμπεριφορά τους (Allen, Shane, Schlosser, & Haynes, 2021). Έρευνα, στην οποία συμμετείχαν 27 υψηλά λειτουργικοί ενήλικες με ΔΑΦ και 28 νευροτυπικοί ενήλικες, υποστηρίζει πως η ικανότητα πλοήγησης στον χώρο στηρίζεται στο ίδιο νευρικό σύστημα στο οποίο βασίζονται η μνήμη, η ικανότητα προσομοίωσης καταστάσεων που μπορεί να συμβούν στο μέλλον (episodic future thinking), η Θεωρία του Νου κ.ά., τομείς στους οποίους άτομα με αυτισμό παρουσιάζουν αδυναμία. Βέβαια, δεν έχει διευκρινιστεί, ακόμα, με βεβαιότητα αν παρουσιάζουν δυσκολίες και στην πλοήγηση (Lind, Williams, Raber, Peel, & Bowler, 2013). Η πλοήγηση σε έναν εσωτερικό ή εξωτερικό χώρο μπορεί να υποστηριχθεί με διάφορους τρόπους, όπως χάρτες ή νοητικές αναπαραστάσεις διαδρομών που παράγονται από τη μνήμη (Lind, Bowler, & Raber, 2014). Οι Κοινωνικές Ιστορίες είναι μια αποτελεσματική μέθοδος να κατανοήσουν τα άτομα με αυτισμό οδηγίες πλοήγησης, με έναν πιο φιλικό και προσωπικό τρόπο. Οι οδηγίες θα πρέπει να δίνονται μία προς μία και ορισμένες φορές ίσως χρειαστεί να αναφερθούν παραπάνω από μία φορές (ProjectENABLE, n.d.). Η καθοδήγηση κατά την εκμάθηση των διαδρομών ενός χώρου θα βοηθούσε τα άτομα με ΔΑΦ να πλοηγηθούν στον χώρο καλύτερα (Ring, Gaigg, deCondappa, Wiener, & Bowler, 2018).

5.4 Ξεκάθαρη απεικόνιση του τι θα συναντήσει ο επισκέπτης

Τα οπτικά βοηθήματα, όπως τα Προγράμματα Οπτικής Δραστηριότητας (Visual Activity Schedules – VAS), τα οποία αποτελούν οι φωτογραφίες, οι ζωγραφιές, οι συμβολισμοί κ.ά. (Knight, Sartini, & Spriggs, 2014), χρησιμοποιούνται στις Κοινωνικές Ιστορίες, κι όχι μόνο, για να προάγουν την ανεξαρτησία των ανθρώπων με ΔΑΦ (Daneshvar, Charlop, & BerryMalmberg, 2018). Τα άτομα τυπικής ανάπτυξης, ήδη από την πρώιμη παιδική τους ηλικία, μπορούν να ξεχωρίζουν τη συμβολική σχέση των εικόνων και των αντικειμένων που αυτές απεικονίζουν. Αντίθετα, άτομα που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού, ιδιαίτερα τα χαμηλής λειτουργικότητας, δυσκολεύονται να διαχειριστούν τις εικόνες ως σύμβολα, γεγονός που ίσως οφείλεται στη γενικότερη δυσκολία που παρουσιάζουν στη γλωσσική τους

ανάπτυξη (Hartley & Allen, 2013). Οι εικόνες θα πρέπει να είναι ξεκάθαρες και να έχουν ισχυρή ομοιότητα με αυτό στο οποίο αναφέρονται (Yaneva, Temnikova, & Mitkon, 2015). Ο συνδυασμός λέξεων ή προτάσεων με εικόνες, βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση και στη γρηγορότερη εκμάθηση από τον δέκτη (Macdonald, Luk, & Quintin, 2021).

5.5 Πρόβλεψη και ικανοποίηση αναγκών

Η ουσία των Κοινωνικών Ιστοριών είναι η προετοιμασία του ατόμου για μια επερχόμενη εμπειρία (Slivensky, Cohn, Lussenhop, & Moscat, 2019). Στις κοινωνικές ιστορίες είναι πολύ σημαντικό να περιλαμβάνονται πληροφορίες οι οποίες ικανοποιούν τις ανάγκες που μπορεί να έχει το κοινό κατά την επίσκεψη του σε ένα μουσείο. Οι ώρες λειτουργίας του μουσείου, η τοποθεσία της τουαλέτας, οι περιοχές ξεκούρασης, το επίπεδο φωτισμού και θορύβου στις αίθουσες του μουσείου και άλλα πολλά, είναι μερικές από τις πιο σημαντικές πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνονται στην Κοινωνική Ιστορία ενός μουσείου (Langa, Monaco, Subramaniam, Jaeger, Shanahan, & Ziebarth, 2013). Μαζί με τις ιστορίες δίνονται στους επισκέπτες και αισθητηριακοί οδηγοί οι οποίοι παρέχουν πληροφορίες με τα συναισθήματα και τις αισθήσεις. Αναφέρουν που βρίσκονται οι χώροι με τα χαμηλότερα, αλλά και με τα υψηλότερα επίπεδα θορύβου, τα δωμάτια ηρεμίας, την προσβασιμότητα στις διαδρομές του μουσείου κ.ά. (Leffel, 2022).

5.6 Ύπαρξη μελών προσωπικού

Θα αποτελούσε σημαντική παράλειψη να μην συμπεριληφθούν στις Κοινωνικές Ιστορίες τα μέλη του προσωπικού ενός μουσείου, τα άτομα δηλαδή που συναντούν πρώτα οι επισκέπτες στο μουσείο. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να απεικονίζεται το προσωπικό στις εικόνες των Κοινωνικών Ιστοριών με τα ρούχα τα οποία θα φοράει στο μουσείο, καθώς επίσης και τα ειδικά καρτελάκια με το όνομα και την ιδιότητα που έχει μέσα στο μουσείο (Tuschen, 2015).

5.7 Εισαγωγή - Κύριο μέρος – Επίλογος

Σύμφωνα με την Gray (2010), οι Κοινωνικές Ιστορίες, όπως όλες οι καλές ιστορίες, θα πρέπει να έχουν αρχή, μέση και τέλος. Στην αρχή της Κοινωνικής Ιστορίας, δηλαδή στην εισαγωγή της, θα πρέπει να προσδιορίζεται με σαφήνεια το θέμα της, χρησιμοποιώντας καταφατικό λόγο (Stories online for Autism, n.d.). Την εισαγωγή ακολουθεί ο κορμός, στον οποίο περιλαμβάνονται λεπτομερέστερες πληροφορίες και επεξηγήσεις σχετιζόμενες με το θέμα της Κοινωνικής Ιστορίας. Τέλος, έχουμε τον επίλογο, όπου γίνεται ανακεφαλαίωση όλων των πληροφοριών της ιστορίας, ενισχύονται οι πιο σημαντικές λεπτομέρειες και διατυπώνεται ξανά ο αρχικός σκοπός της (Gray, 2018). Κατά τη βιβλιογραφική αναζήτηση, για το κριτήριο “Εισαγωγή – Κύριο μέρος – Επίλογος”, δεν κατέστη δυνατός ο εντοπισμός περαιτέρω βιβλιογραφίας από διαφορετικούς συγγραφείς. Τα άρθρα που αναφέρουν το παρόν κριτήριο, κάνουν αναφορά στην εν λόγω βιβλιογραφία της Gray (Anagnostopoulou, 2019· Anthony & Bobzien, 2021· Safi, Alnuaimi, & Sartawi, 2021).

5.8 Αποφυγή υπερπληροφόρησης

Η δυσκολία στη διαχείριση καθημερινών καταστάσεων, πληροφοριών και συναισθημάτων αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό πολλών ατόμων με ΔΑΦ (Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος). Η δυσκολία αυτή, σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να οδηγήσει σε μία συναισθηματική υπερφόρτωση του ατόμου, η οποία με την σειρά της προκαλεί άγχος, πανικό ή και συναισθηματική κατάρρευση στο ίδιο το άτομο (National Autistic Society, n.d.). Στην περίπτωση της κατάρρευσης το άτομο, ουσιαστικά, δεν έχει επίγνωση του τι συμβαίνει γύρω του. Σε αυτήν μπορούν να οδηγήσουν πολλοί στρεσογόνοι παράγοντες, όπως απροσδόκητες αλλαγές στο περιβάλλον που ζουν, δυσκολία απόδοσης στο σχολείο, στη δουλειά κ.ά. (Bedrossian, 2015). Η προετοιμασία του ατόμου για καταστάσεις που μπορεί να προκύψουν στην καθημερινότητά του (π.χ. επίσκεψη σε μουσείο) και η αναγνώριση πρώιμων ενδείξεων συναισθηματικού κατακλυσμού, είναι καίριας σημασίας (Bogdashina, 2014). Ορισμένες ενδείξεις, σύμφωνα με έρευνες, είναι ο τραυματισμός του ίδιου τους του εαυτού, επίθεση στους γύρω τους, δάγκωμα των χεριών κ.ά. (Preetham, Tankachan, Kiran, & Abhishek, 2017). Ένας τρόπος προετοιμασίας των ατόμων με ΔΑΦ είναι οι Κοινωνικές Ιστορίες. Συνήθως δημιουργούνται από γονείς και δασκάλους με στόχο να απαντήσουν σε ερωτήματα, όπως που, ποιος, πότε, πως, γιατί, που μπορεί να προκύψουν στα παιδιά με ΔΑΦ ενόψει κάποιων καταστάσεων (Stathopoulou, Loukeris, Karabatzaki, Politi, Salapata, & Drigas, 2020). Επίσης, στοχεύουν στη μείωση των ανάρμοστων συμπεριφορών, καθώς και στη βελτίωση των κοινωνικών δεξιοτήτων (Bordoff-Gerken & Asaro-Saddler, 2021). Μέσα από εικόνες και μικρές, ξεκάθαρες προτάσεις, οι Κοινωνικές Ιστορίες προδιαθέτουν το άτομο για ερεθίσματα που μπορεί να βιώσει σε ορισμένες καταστάσεις, με σκοπό την αποφυγή της υπερπληροφόρησης και αισθητηριακής υπερφόρτωσης του (Test, Richter, Knight, & Spooner, 2010).

5.9 Χρήση α' ενικού προσώπου

Η διαταραχή στη χρήση της γλώσσας και η επικοινωνία με άλλα άτομα είναι τα πρωταρχικά κριτήρια για τη διάγνωση του αυτισμού, κυρίως της παιδικής ηλικίας (Golysheva, 2019). Κυρίαρχο χαρακτηριστικό των αυτιστικών παιδιών είναι η ηχολαλία (echolalia), κατά την οποία τα παιδιά παρουσιάζουν δυσκολία στη διαχείριση των προσωπικών αντωνυμιών και, επίσης, έχουν την τάση να επαναλαμβάνουν λέξεις, φράσεις ή προτάσεις όπως ακριβώς τις ακούν, χωρίς να τις τροποποιούν (Lee, Hobson, & Chiat, 1994). Ένα φαινόμενο το οποίο προκύπτει από αυτήν τη δυσκολία διαχείρισης των προσωπικών αντωνυμιών είναι αυτό της αντιστροφής των αντωνυμιών. Όταν, δηλαδή, θέλουν να μιλήσουν για τον εαυτό τους χρησιμοποιούν την προσωπική αντωνυμία “εσύ” και όταν θέλουν να μιλήσουν για κάποιον άλλον χρησιμοποιούν το “εγώ” (Naigles et al., 2016). Μία πιθανή εξήγηση, ανάμεσα σε πολλές, σε αυτήν τη σύγχυση είναι η έλλειψη της ενσυναίσθησης (Zane, Arunachalam, & Luyster, 2021). Τα άτομα στο φάσμα του αυτισμού, όμως, στην πλειονότητά τους, χρησιμοποιούν κυρίως πρώτο ενικό πρόσωπο στην ομιλία τους, καθώς έτσι εκδηλώνουν τα συναισθήματα και τις ανάγκες τους (Φιτσάκη, 2019). Η Gray (2018, 2021) προτείνει χρήση α' ή γ' προσώπου, αφού οι δηλώσεις δεύτερου

προσώπου κινδυνεύουν να εκφράσουν υποθέσεις του συγγραφέα ή να συμβάλουν σε μια κρίση. Επίσης, η χρήση α' προσώπου δίνει την αίσθηση της δημιουργίας σύμφωνα με την οπτική και τις ανάγκες των ενδιαφερόμενων ατόμων (Sutton, 2022). Για τους παραπάνω λόγους οι κοινωνικές ιστορίες πρέπει να γράφονται σε α' ενικό πρόσωπο.

5.10 Χρήση απλών προτάσεων

Τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης έχουν ραγδαία αύξηση στο λεξιλόγιο τους και στην κατανόηση των κανόνων συνομιλίας, ήδη από την ηλικία των 2 ετών. Από την άλλη, στα παιδιά με αυτισμό αυτές οι γλωσσικές ικανότητες φαίνεται πως καθυστερούν να αναπτυχθούν (Mody & Belliveau, 2013). Τα άτομα με αυτισμό παρουσιάζουν δυσκολία στην κατανόηση προτάσεων με περίπλοκη σύνταξη και δύσκολο λεξιλόγιο (Falah, BaniIssa, & AbdulRauf, 2020). Περίπου το 65-75% παρουσιάζει, επίσης, διαταραχές στην εκμάθηση (Hussain, Mkrojiogu, & Okoroafor, 2021). Η πλειονότητα των παιδιών με αυτισμό χρησιμοποιούν, κατά την ομιλία τους, μικρές, σύντομες προτάσεις με απλό και περιορισμένο λεξιλόγιο (Purnama & Dewi, 2022). Αυτό υποστηρίζει και έρευνα που πραγματοποιήθηκε ανάμεσα σε παιδιά με αυτισμό και σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης, σχετικά με τη συντακτική δομή που είχαν οι προτάσεις τους (Liu, 2021). Σε αυτήν, τα παιδιά με ΔΑΦ παρήγαγαν προτάσεις λιγότερο περίπλοκες και πολύ απλά δομημένες σε αντίθεση με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Το 10-33% των ατόμων με αυτισμό χρησιμοποιούν μόνο απλές προτάσεις και έχουν δείκτη νοημοσύνης ≤ 70 (Posar & Visconti, 2019). Έρευνα που έλαβε χώρα στη Ρωσία, ανάμεσα σε 82 παιδιά που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού και σε 25 παιδιά τυπικής ανάπτυξης, όλα στο ίδιο ηλικιακό εύρος, έδειξε πως οι σύντομες προτάσεις ήταν περισσότερο κατανοητές από τις μακροσκελείς προτάσεις. Το ίδιο συνέβη και με τις προτάσεις που περιείχαν διαφορετικό λεξιλόγιο. Οι προτάσεις που αποτελούνταν από λέξεις που χρησιμοποιούνται πιο συχνά ήταν πιο ευνόητες από τις προτάσεις με λιγότερο συχνά χρησιμοποιούμενο λεξιλόγιο (Arutiunian et al., 2021).

5.11 Λόγος προτρεπτικός, θετικός και ήπιος

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως, από τις προηγούμενες δεκαετίες ακόμα, υπάρχει πληθώρα πληροφοριών σχετικά με το φάσμα του αυτισμού, καθώς και ποικίλη μεθοδολογία, όσον αφορά τις θεραπευτικές προσεγγίσεις στην αντιμετώπιση των ατόμων που ανήκουν σε αυτό το φάσμα (Crozier & Tincani, 2006). Από τις πρώτες προσεγγίσεις ήταν αυτή της Gray, όπως έχει προαναφερθεί, το 1993, με τις Κοινωνικές Ιστορίες. Οι Κοινωνικές Ιστορίες έχουν χρησιμοποιηθεί και συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται, για την αποφυγή των αρνητικών και κοινωνικά μη αποδεκτών συμπεριφορών (Qi, Barton, Collier, Lin, & Montoya, 2015). Στην αρχή της Κοινωνικής Ιστορίας, δηλαδή στην εισαγωγή της, χρησιμοποιείται καταφατικός λόγος προκειμένου να προσδιοριστεί με σαφήνεια το θέμα της, (Stories online for Autism, n.d.). Το λεξιλόγιο θα πρέπει να έχει θετικό και ήπιο τόνο, αλλά και το γενικότερο ύφος της ιστορίας θα πρέπει να είναι ήπιο και υποστηρικτικό (Gray, 2018). Με την πάροδο των χρόνων, όμως, και την κατακόρυφη τεχνολογική ανάπτυξη, έχουν βρεθεί κι άλλες μέθοδοι και στρατηγικές διδασκαλίας κοινωνικά

αποδεκτών συμπεριφορών στα άτομα με ΔΑΦ. Ιδιαίτερα δημοφιλή, τα τελευταία χρόνια, είναι τα ανθρωποειδή ρομπότ που βοηθούν και προτρέπουν παιδιά, τα οποία ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού, να επικοινωνήσουν και να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους. Σύμφωνα με μελέτη που διεξήχθη σε σχολείο, το παιχνίδι των παιδιών με το ρομπότ επηρέασε θετικά ορισμένα από τα παιδιά, καθώς τους προέτρεψε να συνομιλήσουν και να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους (Karakosta, Dautenhahn, Syrdal, Wood, & Robins, 2019). Σημαντικό ρόλο, επίσης, παίζει και το διαδίκτυο, όσον αφορά τον λόγο. Ο λόγος σε δυνητικές κοινότητες μάθησης μπορεί να είναι λόγος προτρεπτικός και να παράγει συνεργασία σε αντίθεση με το μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας, όπου σε κοινότητες μάθησης στο διαδίκτυο προκρίνεται η επιχειρηματολογία, η σύγκρουση και η διαπραγμάτευση (Tzanavaris, Nikiforos, Mouratidis, & Kermanidis, 2020).

5.12 Λόγος κυριολεκτικός – όχι μεταφορικός

Μία από τις κύριες διαταραχές των ατόμων με ΔΑΦ είναι η δυσκολία στην επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση. Ενώ η πλειοψηφία των ατόμων με ΔΑΦ έχουν άριστη ευχέρεια λόγου, παρουσιάζουν δυσκολία στην αλληλεπίδραση και συνομιλία με άλλους ανθρώπους (Martin & McDonald, 2004). Ο μόνος λόγος που κατανοούν είναι ο κυριολεκτικός (Ζαβαλίνα & Κοροβέζου, 2017). Δεν χρησιμοποιούν καθημερινές κοινωνικές εκφράσεις και γενικότερα ο μεταφορικός λόγος απουσιάζει εντελώς από τον λόγο τους (Ζαφειριάδη & Σονικιάν, 2017). Ακόμα και τα υψηλής λειτουργικότητας άτομα με αυτισμό παρουσιάζουν αδυναμία στην κατανόηση του μεταφορικού λόγου, όπως μεταφορές, χιούμορ, ιδιωματισμούς κ.ά. (Vulchanova, Chahboun, Galindo-Prieto, & Vulchanova, 2019). Αντιλαμβάνονται τις λέξεις και τις φράσεις με την ακριβή τους σημασία (Gray, 2010). Η κύρια αιτία αυτής της μη κατανόησης του μεταφορικού λόγου είναι η έλλειψη της ικανότητας της Θεωρίας του Νου (Kalandadze, Braeken, Brynskov, & Næss, 2022). Με τον όρο Θεωρία του Νου εννοείται η ικανότητα της κατανόησης της ψυχικής κατάστασης του ίδιου του εαυτού αλλά και των άλλων ανθρώπων (Baron-Cohen, Leslie, & Frith, 1985). Τα άτομα με ΔΑΦ, συνεπώς, έχουν έλλειψη κρίσης και ενσυναίσθησης, καθώς δεν μπορούν να αναγνωρίσουν τα συναισθήματα των ίδιων αλλά και των ανθρώπων γύρω τους (Ozdemir, 2010). Επομένως, οι συνομιλητές των ατόμων με ΔΑΦ θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικοί με τη χρήση του μεταφορικού αλλά και του κυριολεκτικού λόγου. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η αδυναμία διαχείρισης του μεταφορικού λόγου στα άτομα με ΔΑΦ είναι ευρέως αποδεδειγμένη και θεωρείται πως είναι ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά χαρακτηριστικά του αυτισμού (Morsanyi & Stamenković, 2021). Ορισμένοι ερευνητές, μάλιστα, συνδέουν αυτήν τη γλωσσολογική ανεπάρκεια με την έννοια της φαντασίας, καθώς η χρήση της μεταφορικής γλώσσας και η φαντασία είναι εξασθενημένα στα άτομα με ΔΑΦ (Rucińska, Fondelli, & Gallagher, 2021). Στον μεταφορικό λόγο χρησιμοποιούνται λέξεις, φράσεις και προτάσεις των οποίων οι έννοιες δεν συνάδουν με την κυριολεκτική τους σημασία (Kalandadze, Norbury, Nærland, & Næss, 2016). Η μεταφορική γλώσσα απαρτίζεται από πολλά είδη. Μερικά από αυτά είναι οι μεταφορές, οι ιδιωματισμοί, οι παρομοιώσεις, η ειρωνεία, η παροιμία, η αλληγορία

κ.ά. (Ζαφειριάδη & Σονικιάν, 2017). Η μεταφορά αποτελεί έναν από τους πιο κοινούς υποτύπους της μεταφορικής γλώσσας και είναι “ένα σχήμα λόγου, κατά το οποίο ένα αντικείμενο ή μια αφηρημένη έννοια δεν εκφράζονται με το αντίστοιχο κυριολεκτικό τυπικό στοιχείο της γλώσσας, αλλά υποδηλώνονται με άλλη λέξη ή φράση με την οποία έχουν ένα ή περισσότερα κοινά σημασιολογικά χαρακτηριστικά” (Μπαμπινιώτης, 2002, σ. 1087). Άλλο ένα είδος του μεταφορικού λόγου αποτελεί η ειρωνεία και χρησιμοποιείται για να εκφράσει κριτική με έναν πιο ανεπίσημο και χιουμοριστικό τρόπο (Saban-Bezalel, Dolfin, Laor, & Mashal, 2019). Δυσκολία κατανόησης παρουσιάζουν και στους ιδιωτισμούς και τις παροιμίες, επίσης, είδη του μεταφορικού λόγου. Ιδιωτισμοί είναι ιδιωματικές εκφράσεις με μη κυριολεκτικό νόημα και χρησιμοποιούνται συχνά στην καθημερινότητα. Οι παροιμίες είναι παραδοσιακές εκφράσεις που σχετίζονται και αυτές με την καθημερινότητα (Morsanyi & Stamenković, 2021).

5.13 Ξεκάθαρες εικόνες και συμβολισμοί (ποιότητα)

Τα τελευταία χρόνια πληθώρα ερευνών έχει αποδείξει πως οι μαθητές μαθαίνουν καλύτερα ένα κείμενο που συνοδεύεται από εικόνες παρά ένα κείμενο μόνο του ή μόνο εικόνες (Eitel & Scheiter, 2014). Γι’ αυτό και η αποτελεσματικότητα των Κοινωνικών Ιστοριών οφείλεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό στα οπτικά βοηθήματα που συνδυάζονται με το κείμενο. Η ποιότητα των εικόνων και των συμβόλων που περιλαμβάνονται στις ιστορίες είναι καίριας σημασίας, γι αυτό και προτιμάται η χρήση επαγγελματικής κάμερας κατά τη λήψη φωτογραφιών (Sansosti & Powell-Smith, 2008). Οι εικόνες θα πρέπει να είναι υψηλής ποιότητας και με απλό φόντο για να εκμηδενιστούν οι οπτικοί περισπασμοί (More, 2008). Όμως, πάνω απ’ όλα, η οπτική λήψης φωτογραφιών για τη δημιουργία οδηγών χώρων πολιτισμού στο φάσμα του αυτισμού αφορά μία δεξιότητα η οποία αποκτάται με την εμπειρία.

5.14 Ευανάγνωστη γραμματοσειρά

Ένα κείμενο, ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθύνεται, μπορεί να γραφτεί με διάφορους τύπους γραμματοσειρών. Την αναγνωσιμότητα ενός κειμένου επηρεάζουν πολλοί παράγοντες όπως το μέγεθος των γραμμάτων, το χρώμα, το διάστημα μεταξύ των λέξεων, το διάστιχο, ο διαχωρισμός των παραγράφων κ.λπ. (Sofian, Hashim, & Sarlan, 2021). Η αναγνωσιμότητα ενός κειμένου επηρεάζεται, επίσης, από τις πολυσύλλαβες λέξεις, πόσο συχνά επαναλαμβάνονται οι λέξεις, καθώς και από το μέγεθος των προτάσεων. Όσο μεγαλύτερες είναι οι προτάσεις τόσο δυσκολότερη η ανάγνωση για τον αναγνώστη (Kara, 2019). Εάν το κείμενο προορίζεται για άτομα που ανήκουν στο φάσμα το αυτισμού, τότε η γραμματοσειρά θα πρέπει να είναι μεγαλύτερη από το κανονικό μέγεθος, δεδομένου ότι τα άτομα με ΔΑΦ έλκονται από διάφορα σχήματα και αντικείμενα με μεγάλο μέγεθος (Rahman, Ikhsanudin, & Sudarsono, 2019). Πόσο μεγάλη ή πόσο μικρή θα είναι η γραμματοσειρά εξαρτάται από το αν συνοδεύεται ή όχι το κείμενο από εικόνες. Όταν υπάρχει κείμενο και εικόνα μαζί, τότε το μέγεθος της γραμματοσειράς πρέπει να βρίσκεται στους 14 πόντους, ενώ αν υπάρχει κείμενο χωρίς εικόνα τότε το μέγεθος ανεβαίνει στους 16 πόντους (Omar & Bidin, 2015). Επιπλέον, συνίσταται η αποφυγή χρήσης

διαφορετικών τυπογραφικών στοιχείων. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί μια συγκεκριμένη γραμματοσειρά ή δύο, μία για τον τίτλο και μία για το κυρίως κείμενο (Pavlov, 2014).

5.15 Διατήρηση συνέπειας

Η ικανότητα συγκέντρωσης στις χρήσιμες πηγές πληροφόρησης και η αγνόηση των άσχετων πληροφοριών είναι καίριας σημασίας για τη λειτουργικότητα ενός ανθρώπου στην καθημερινότητά του (Burack, 1994). Εμπειρικές αναφορές πάνω στο ζήτημα της προσοχής και συγκεκριμένα της επιλεκτικής προσοχής στο φάσμα του αυτισμού περιγράφουν πως τα άτομα που ανήκουν στο φάσμα μπορούν και να επικεντρωθούν εξ ολοκλήρου σε ένα θέμα ή αντικείμενο, αλλά και να αφαιρεθούν εύκολα ή να τους αποσπάσει από αυτό που πρέπει να επιστήσουν την προσοχή τους, ένας εξωγενής παράγοντας (Keehn, Nair, Lincoln, Townsend, & Müller, 2016). Έρευνα που πραγματοποιήθηκε ανάμεσα σε άτομα τυπικής ανάπτυξης και άτομα με ΔΑΦ υποστηρίζει πως, οι μηχανισμοί της επιλεκτικής προσοχής λειτουργούν καλύτερα στα άτομα τυπικής ανάπτυξης απ' ό,τι στα άτομα που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού (Murphy, Foxe, Peters, & Molholm, 2014). Η ύπαρξη, επομένως, μιας συνέπειας και αλληλουχίας των εικόνων και του κειμένου στις Κοινωνικές Ιστορίες είναι ιδιαίτερα σημαντική. Οι ιστορίες θα πρέπει να είναι οργανωμένες με τρόπο ώστε να υπάρχει συνοχή και συνέπεια, σύμφωνα, πάντα, με το θέμα της κάθε ιστορίας (Gray, 2021).

5.16 Δυνατότητα εναλλαγής χρώματος φόντου

Με την ταχύτατη ανάπτυξη της τεχνολογίας στη σημερινή εποχή, οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τις κινητές τους συσκευές (ταμπλέτες, κινητά τηλέφωνα) για τις περισσότερες δραστηριότητες της καθημερινότητάς τους. Είτε για δραστηριότητες σχετικές με την εργασία τους, είτε για την ψυχαγωγία τους, είτε για επικοινωνία κ.ά. (Huang, Wei, & Ou, 2018). Η συνεχής, αυτή, χρήση των συσκευών ανάγνωσης, μπορεί να οδηγήσει σε οπτική κόπωση (Ou, Sun, Huang, & Ronnier Luo, 2014). Γι' αυτό, πλέον, οι περισσότερες συσκευές διαθέτουν δυνατότητα προσαρμογής της φωτεινότητας τους, ανάλογα με το φως του χώρου στον οποίο χρησιμοποιούνται, ώστε να αποφεύγεται η κούραση των ματιών (Noore, Kyungah, & Hyeon-Jeong, 2016). Το περιβάλλον στο οποίο χρησιμοποιούνται οι κινητές συσκευές, καθώς και το χρώμα του φόντου σε συνδυασμό με το χρώμα της γραμματοσειράς, παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην αναγνωσιμότητα ενός κειμένου. Δύο από τους πιο γνωστούς χρωματικούς συνδυασμούς είναι σκουρόχρωμη γραμματοσειρά σε ανοιχτόχρωμο φόντο, δηλαδή θετική αντίθεση (positive contrast) και ανοιχτόχρωμη γραμματοσειρά σε σκούρο φόντο, δηλαδή αρνητική αντίθεση (negative contrast) (Kim, Erickson, Lambert, Bruder, & Welch, 2019). Και οι δύο χρωματικοί συνδυασμοί είναι εξίσου ωφέλιμοι, με τον πρώτο να έχει περισσότερα πλεονεκτήματα όταν χρησιμοποιείται για ανάγνωση κειμένου σε οθόνες υπολογιστή (Kim et al., 2019) και τον δεύτερο να χρησιμοποιείται περισσότερο στις κινητές συσκευές και σε συστήματα διεπαφής ανθρώπου-μηχανής, όπως ένα αυτοκίνητο (Dobres, Chahine, & Reimer, 2016). Επίσης, σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη σε ένα σύνολο 20 ατόμων (Hsin-Pouetal, 2018), διαπιστώθηκε πως ο συνδυασμός του φόντου σε χρώμα μέτριο γκρι και της γραμματοσειράς σε χρώμα μαύρο, αποτελεί τον πιο βολικό για χρήση των κινητών

συσκευών σε σκοτεινό περιβάλλον. Από την άλλη, για χρήση σε φωτεινό περιβάλλον, ο καλύτερος συνδυασμός παρατηρήθηκε πως ήταν το φόντο σε χρώμα απαλό γκρι και η γραμματοσειρά σε μαύρο χρώμα.

Είναι διαχρονικό το γεγονός ότι υπάρχει μεγαλύτερη συγκέντρωση και κατανόηση σε συνθήκες έντονης χρωματικής αντίθεσης (Story, Mueller, & Mace, 1998). Επί του παρόντος, οι κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την χρωματική αντίθεση είναι (WebAIM, 2022; W3C, 2016):

- WCAG 2.0 επίπεδο AA: Απαιτεί μία αναλογία αντίθεσης τουλάχιστον 4.5:1 για κανονικό κείμενο και 3:1 για μεγάλο κείμενο.
- WCAG 2.1: Απαιτεί μία αναλογία αντίθεσης τουλάχιστον 3:1 για γραφικά και στοιχεία διεπαφής χρήστη (όπως όρια εισόδου φόρμας).
- WCAG επίπεδο AAA: Απαιτεί μία αναλογία αντίθεσης τουλάχιστον 7:1 για κανονικό κείμενο 4.5:1 για μεγάλο κείμενο. Το μεγάλο κείμενο ορίζεται ως κείμενο 14 πόντων (τυπικά 18.66px) και έντονο ή μεγαλύτερο, ή 18 πόντων (τυπικά 24px) ή μεγαλύτερο.

Επομένως, η δυνατότητα εναλλαγής χρώματος του φόντου ενός κειμένου σε αντιστοιχία με τον χώρο στον οποίο μελετάται, αποτελεί παράγοντα καίριας σημασίας για την ποιότητα ανάγνωσής του.

5.17 Αξιολόγηση υπαρχόντων οδηγών μουσείων

Όλοι οι οδηγοί ακολουθούν, σε γενικές γραμμές, τις βασικές κατευθυντήριες οδηγίες της Carol Gray για τις Κοινωνικές Ιστορίες, όπως είναι η χρήση πρώτου προσώπου, ενικού ή πληθυντικού, οι απλές και σύντομες προτάσεις και ο κυριολεκτικός λόγος. Ο αυτισμός, όμως, είναι μια κατάσταση η οποία επηρεάζει τον κάθε άνθρωπο με διαφορετικό τρόπο και έτσι, το κάθε αυτιστικό άτομο έχει τα δυνατά και αδύνατά του σημεία. Γι' αυτό και δεν αρκούν μόνο τα δέκα κριτήρια της Gray για να δημιουργηθεί ένας οδηγός, αλλά πρέπει να ληφθούν κι άλλοι παράγοντες υπόψη. Έτσι δημιουργήθηκαν τα παραπάνω κριτήρια. Κατά τη δημιουργία των κριτηρίων του Πίνακα 1 δόθηκε έμφαση στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους τα άτομα με ΔΑΦ, όπως είναι η επικοινωνία και αλληλεπίδραση με τον κοινωνικό τους περίγυρο, οι μαθησιακές δυσκολίες κλπ. Για παράδειγμα, ένα κριτήριο που δεν συναντάται στις οδηγίες της Gray, είναι αυτό της υπερπληροφόρησης. Η επεξεργασία πληροφοριών αποτελεί πρόκληση για τα αυτιστικά άτομα γι' αυτό και θα πρέπει να δίνεται μεγάλη προσοχή στον όγκο των πληροφοριών που εμπεριέχονται στους οδηγούς μουσείων. Πολλοί από τους οδηγούς που αξιολογήθηκαν, παρείχαν τεράστιο όγκο πληροφοριών στην κάθε διαφάνεια του οδηγού τους, γεγονός που σίγουρα δυσκολεύει την ανάγνωση και μπορεί να προκαλέσει άγχος ή ακόμα και να οδηγήσει στη συναισθηματική κατάρρευση του ατόμου. Άλλο ένα κριτήριο του Πίνακα 1 που δεν συναντήθηκε σε κανέναν οδηγό

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΟΜΙΣΕΙΣ																									
		USA													EU										AUS		
		Aspen Art Museum	Brandywine River Museum of Art	Brooklyn Museum	Children's Museum of Art	InterpId Sea, Air and Space Museum	Metropolitan Museum of Art	Museum of Chinese in America	National Museum of African American History and Culture	San Diego Natural History Museum	Science Museum of Virginia	Smithsonian's National Zoo	The Walt Disney Family Museum	Whitney Museum of American Art	Narrative to Typography Collection for Children in the Autism Spectrum	Centre Pompidou	London Transport Museum Visual Story	Museum of English Rural Life social story	National Museum of Contemporary Art Athens (ENGT)	Solomon Museum	York Castle Museum Visual Story	The Ancient Agora - The Stoa of Attalos Museum			Melbourne Museum	Immigration Museum	The Autism Friendly Museum
		https://www.aspenartmuseum.org/	https://www.brandywinerivermuseum.org/	https://www.brooklynmuseum.org/	https://www.childrensmuseum.org/	https://www.interpidspace.org/	https://www.metmuseum.org/	https://www.museumofchineseinamerica.org/	https://www.nmaahc.si.edu/	https://www.sdmnh.org/	https://www.svmuseum.org/	https://www.si.edu/smithsonianzoo	https://www.waltdisneyfamilymuseum.org/	https://www.whitney.org/	https://www.narrativetotypingcollection.org/	https://www.centrepompidou.fr/en/	https://www.londontransportmuseum.org.uk/visual-story/	https://www.museumofenglishrurallife.org.uk/social-story/	https://www.nmaathens.org/	https://www.solomonmuseum.org/	https://www.yorkcastlemuseum.org.uk/visual-story/	https://www.ancientagora.org/			https://www.melbournmuseum.org/	https://www.immigrationmuseum.org/	https://www.autismfriendlymuseum.org/
Τίτλος	Τίτλος αντίπροσωπικού του Μουσείου	8	9	10	10	10	10	10	10	9	10	10	9	9	10	8	10	10	10	10	10	10			9	10	10
Παραχώρηση	Σταθμός & Πόντος κ.ε. αξιολόγησης	8	10	9	10	10	8	10	8	9	9	9	9		9	10	10	10	10	9	9	10			10	10	10
	Τακτοποίηση αντικείμενων που θα συναντήσει ο επισκέπτης (στην οποία περιλαμβάνονται και οι πληροφορίες)	8	9	10	8	10	8	10	10	9	9	10	9	10	10	10	10	10	9	10	10	10			10	10	10
	Πρόβλεψη και ανασκόπηση αναγκών	9	9	8	10	8	8	10	8	8	10	9	8	8	10	9	10	10	10	8	10	10			7	8	9
	Υπερήχη μελών προσωπικού	10	8	8	10	10	10	8	9	7	10	8	9	10	9	10	10	9	9	8	10	10			10	10	10
	Εισαγωγή-Κορυφή-Εξόδους	10	7	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	8	10	10	9	10			8	8
Αόγος	Αποφυγή υπερβολοφύλαξης	10	8	8	8	8	10	8	8	5	8	7	8	8	9	9	10	8	8	10	8	10			7	7	9
	Χρήση γλώσσας σε πρόσωπο	7	10	9	10	8	7	10	10	5	10	10	10	10	10	10	10	7	5	10	8	10			10	10	10
	Χρήση απόλυτων προσώπων	6	9	9	9	8	6	8	8	5	8	8	9	8	9	9	10	8	8	8	9	10			7	7	10
Ευκάνει	Αόγος προσώπων	7	10	8	10	8	9	9	10	7	9	7	9	9	10	10	10	10	8	10	9	10			10	10	10
	Αόγος κυκλοφορίας- Οργάνωση	10	9	9	9	10	8	9	9	10	9	10	9	10	10	10	10	10	10	10	10	10			10	10	10
Μαρκή	Τακτοποίηση αντικείμενων σε επιβόλους (Παράσταση)	10	8	10	10	10	10	10	10	7	10	9	10	10	9	10	10	10	9	9	10	10			10	10	10
	Ευνοϊκή κατάσταση γραμματοσειρά	10	9	10	10	10	10	10	8	10	8	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10			10	10	10
	Αποστολή συντήρησης	10	9	10	8	10	10	8	8	10	10	10	10	10	10	10	10	8	7	10	9	10			9	10	10
	Διεύθυνση μελέτης διεκδότησεων	9	10	10	9	9	10	10	7	8	10	6	10	10	10	10	10	8	5	5	10	10			10	10	10
	Ανασκόπηση αναγκών και ανασκόπηση	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	10	0	10			0	0	0

Εικόνα 30. Αξιολόγηση υπαρχόντων οδηγών μουσείων (βλ. παρ. 4.4), με βάση τα κριτήρια του Πίνακα 1

του εξωτερικού κατά την αξιολόγηση, ήταν η εναλλαγή των χρωμάτων στο φόντο και τη γραμματοσειρά. Η απουσία αυτής της δυνατότητας στους οδηγούς αλλά και στις ιστοσελίδες των μουσείων αποτελεί “έκπληξη” λαμβανομένης υπόψη της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας και των ερευνών που έχουν διεξαχθεί στο πέρασμα του χρόνου για την επίδραση που έχουν τα χρώματα του φόντου και της γραμματοσειράς στην ανάγνωση. Οι περισσότερες, πλέον, ιστοσελίδες καθώς και εφαρμογές στα κινητά και στις ταμπλέτες παρέχουν στους χρήστες τη δυνατότητα να επιλέξουν τη “σκοτεινή λειτουργία” με στόχο τη μείωση της καταπόνησης των οφθαλμών και την άνετη ανάγνωση. Ωστόσο, εξίσου σημαντικά είναι όλα τα κριτήρια που αναπτύχθηκαν τόσο για το στάδιο της δημιουργίας του οδηγού όσο και για το στάδιο της αξιολόγησής του.

Στο πλαίσιο της παρούσης αξιολογήθηκαν οι υπάρχοντες οδηγοί μουσείων (βλ. παρ 4.4), με βάση τα κριτήρια του Πίνακα 1 (Εικόνα 31).

6. Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων (AMIO) για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού

6.1 Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι βασισμένη στην εμπειρία της ομάδας μας η οποία αποκτήθηκε μέσα από τους προηγούμενους σχετικούς οδηγούς, της Ρέβα (2021), της Κοροβήλου (2022) και της Σταμάκου (2022). Η δημιουργία του οδηγού βασίστηκε, επίσης, στη μελέτη και ανάλυση διεθνών και ελληνικών σχετικών οδηγιών.

6.2 Προετοιμασία πριν την επίσκεψη

Αρχικά επιλέγεται και προσδιορίζεται το μουσείο για το οποίο θα δημιουργηθεί οδηγός για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού. Γίνεται προσπάθεια για επικοινωνία με το μουσείο και προγραμματίζεται συνάντηση κατά την οποία θα εξεταστεί η ανάπτυξη του οδηγού. Πραγματοποιείται, επίσης, συνάντηση της ομάδας πριν την καθορισμένη επίσκεψη στο μουσείο, για τη διαμόρφωση και εκτύπωση των εγγράφων που θα χρειαστούν κατά την επίσκεψη, προκειμένου για καταγραφή ορισμένων παρατηρήσεων και λεπτομερειών. Δεδομένου ότι το μουσείο βρίσκεται μακριά από τον τόπο κατοικίας, η χρήση αυτών των εγγράφων είναι ένα βήμα, στην ανάπτυξη του οδηγού, πολύ σημαντικό, που δεν μπορεί να παραληφθεί. Επίσης, ένα ακόμη βασικό στοιχείο αποτελεί η τήρηση ημερολογίου.

Τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν είναι:

- Φωτογραφική μηχανή – Κάμερα κινητού
- Πτυσσόμενος τρίποδας στήριξης φωτογραφικών μηχανών & κινητών με εύκολη απόσπαση
- Φορητός υπολογιστής
- Πρόσβαση στο διαδίκτυο

6.3 Pre-Alpha έκδοση

6.3.1 Επίσκεψη

Στη διάρκεια της επίσκεψης στο μουσείο πραγματοποιείται η πρώτη επαφή με τον υπεύθυνο του έργου από πλευράς μουσείου και συμπληρώνεται το “Φύλλο Ιδιαιτεροτήτων του Χώρου Πολιτισμού”, με στόχο την επισήμανση ορισμένων αντικειμένων ή συλλογών που είναι μοναδικά και έχουν μεγάλη ιστορική αξία και πρέπει να συμπεριληφθούν στην κοινωνική ιστορία. Ταυτόχρονα παρακολουθείται το έγγραφο “Πρόγραμμα εργασιών Χώρου Πολιτισμού”, έτσι ώστε να εκτελεστούν όλες οι προγραμματισμένες δραστηριότητες της ομάδας.

Σημαντικό στοιχείο στη διαδικασία ανάπτυξης του οδηγού αποτελεί και η επιλογή των χώρων του μουσείου για το οποίο θα δημιουργηθεί ο οδηγός, αν δηλαδή θα συμπεριληφθούν όλες οι αίθουσες του μουσείου ή κάποιες συγκεκριμένες, είτε λόγω μεγέθους είτε λόγω μη προσβασιμότητας. Η φωτογράφιση των επιλεγμένων

αιθουσών είναι εξίσου σημαντική. Τέτοιες φωτογραφίες, συνήθως παρέχονται και από το ίδιο το μουσείο. Στην περίπτωση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων οι φωτογραφίες παρέχονται και στην ιστοσελίδα του μουσείου και μέσω της εφαρμογής “ProxiTour”, στο κινητό.

6.3.2 Ξενάγηση-Φωτογράφιση

Αφού ολοκληρωθούν τα βήματα που αναφέρθηκαν προηγουμένως, ακολουθεί η ξενάγηση στον χώρο του μουσείου, όπου επισημαίνονται από τον υπεύθυνο για το έργο από πλευράς μουσείου σημεία που χρειάζονται περισσότερη προσοχή, είτε λόγω επικινδυνότητας και δυσκολίας πρόσβασης είτε λόγω ιστορικής αξίας. Επιπρόσθετα, γίνεται και μία πρώτη γνωριμία με το προσωπικό που εργάζεται στο μουσείο. Επίσης, ενημερώνεται ο/η Αρχιφύλακας για το έργο. Κατά τη διάρκεια της ξενάγησης η ομάδα κρατά σημειώσεις και συλλέγει πληροφορίες σχετικές όχι τόσο με την περιοδική έκθεση όσο με τις μόνιμες συλλογές του μουσείου.

Ο οδηγός που αναπτύσσεται για το μουσείο, όπως και όλοι οι οδηγοί που έχουν αναπτυχθεί από την ομάδα στο παρελθόν για άλλα μουσεία, βασίζεται στην *πλοήγηση και όχι στην ξενάγηση*. Έτσι, η ομάδα δίνει βαρύτητα σε σημεία του χώρου που μπορεί να προκαλέσουν ανεπιθύμητες συμπεριφορές και όχι στα μουσειακά αντικείμενα. Επισημαίνονται οι θορυβώδεις αίθουσες, οι χώροι με πολυκοσμία, με χαμηλό ή υψηλό επίπεδο φωτισμού, τα σημεία ξεκούρασης, οι τουαλέτες καθώς επίσης και αν υπάρχει διαθέσιμος εξοπλισμός για τη λειτουργικότητα της ξενάγησης όπως αμαξίδιο ή ακουστικά.

Φωτογραφίζεται το σημείο έκδοσης εισιτηρίων του μουσείου φροντίζοντας να απεικονίζεται κάποια ουρά επισκεπτών. Επίσης, φωτογραφίζεται μέλος του προσωπικού με το ειδικό καρτελάκι, για την αντίστοιχη ενότητα του οδηγού. Πρέπει να επισημανθεί ότι ενημερώνεται για τον σκοπό της φωτογράφισης και ζητείται η συναίνεση, η οποία καλό είναι να είναι έγγραφη, σε μία σχετική υπεύθυνη δήλωση, την οποία μπορεί να φέρει μαζί της η ομάδα.

6.3.3 Δημιουργία Pre-Alpha έκδοσης

Αφού ολοκληρωθεί η φωτογράφιση, γίνεται μια πρώτη προσπάθεια σύνθεσης του οδηγού. Παράλληλα, συμπληρώνεται το έγγραφο “Φύλλο Ερωτήσεων – Διευκρινήσεων Pre-Alpha Έκδοσης”, όπου καταγράφονται ερωτήσεις και παρατηρήσεις σχετικές με τα εκθέματα και τους χώρους του μουσείου, οι οποίες θα συζητηθούν με τους ανθρώπους του μουσείου στην επόμενη συνάντηση.

Εφόσον απαντηθούν τα ερωτήματα που προέκυψαν κατά τη σύνθεση του δοκιμαστικού οδηγού και επιλεγθούν οι φωτογραφίες που θα χρησιμοποιηθούν στην ιστορία, ξεκινάει η δημιουργία του τελικού οδηγού, σύμφωνα πάντα με τους κανόνες συγγραφής των Κοινωνικών Ιστοριών, όπως αυτοί ορίζονται από την Gray (2018). Τα κριτήρια στα οποία δίνεται περισσότερη έμφαση είναι:

- Χρήση πρώτου ενικού ή πληθυντικού προσώπου
- Απλό λεξιλόγιο

- Όχι σύνθετες και μακροσκελείς προτάσεις (δύο σειρές η κάθε πρόταση)
- Χρήση προτρεπτικού λόγου
- Χρήση κυριολεκτικού λόγου

Επιπλέον, στις διαφάνειες χρησιμοποιείται λευκό και μαύρο φόντο με μαύρο και λευκό χρώμα γραμματοσειράς αντίστοιχα. Δίνεται η δυνατότητα αυτής της εναλλαγής, διότι τα άτομα με αυτισμό παρουσιάζουν ορισμένες αισθητηριακές ευαισθησίες. Στον τίτλο και στο κυρίως κείμενο της Ιστορίας χρησιμοποιείται η γραμματοσειρά Calibri με μια διαφορά στο μέγεθος γραμμμάτων. Στον Τίτλο το μέγεθος των γραμμμάτων είναι 42, ενώ το βασικό κείμενο 32.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το κείμενο στην κάθε διαφάνεια καλό είναι να μην ξεπερνάει τις δυο γραμμές, τόσο για τη λιτότητα του κειμένου όσο και για τη χρήση του από συσκευές με μικρή οθόνη π.χ. κινητά. Στις διαφάνειες, βέβαια, που περιέχουν δυο φωτογραφίες το όριο των γραμμών του κειμένου δύναται να ανέβει στις τρεις. Οι περισσότερες προτάσεις βοηθούν μόνο σε περιπτώσεις αυτιστικών ατόμων υψηλής λειτουργικότητας. Επιπλέον, η συνέπεια και η ευθυγράμμιση μεταξύ κειμένου και φωτογραφιών στις διαφάνειες λειτουργεί θετικά στον αναγνώστη. Ο οδηγός θα πρέπει να αποτελείται από λίγες σελίδες (εώς 30 διαφάνειες) για την αποφυγή υπερπληροφόρησης.

Τέλος, ο οδηγός κλείνει με ένα χαμόγελο επιβράβευσης, το οποίο αποτελεί και το λογότυπο της ομάδας μας “GAS – Guide for visitors on the Autism Spectrum” και το οποίο δηλώνει ένα αίσθημα πίστης πως το άτομο που θα επισκεφτεί το μουσείο θα τα καταφέρει.

6.4 Alpha έκδοση

Πραγματοποιείται συνάντηση με τον φορέα και την ερευνητική μας ομάδα, όπου παρουσιάζεται η Pre – Alpha έκδοση του οδηγού στον φορέα, με στόχο τον εντοπισμό πιθανών ελλείψεων ή λαθών που υπάρχουν στον οδηγό. Συζητείται το βασικό σκεπτικό “πλοήγηση, όχι ξενάγηση”. Με βάση αυτό αλλά και με το “Φύλλο Ερωτήσεων – Διευκρινήσεων Pre - Alpha Έκδοσης” αναθεωρούνται ορισμένες φωτογραφίες που επιλέχθηκαν κατά τη δημιουργία του πρώτου οδηγού και αποφασίζεται να ληφθούν νέες στην επόμενη επίσκεψη.

Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται και στη σηματοδότηση του μουσείου, διότι υπήρχαν πολλά σήματα σχεδόν σε όλους τους χώρους του μουσείου. Έτσι, προστέθηκε διαφάνεια στην Ιστορία η οποία απεικονίζει και εξηγεί όλα τα σήματα που συναντώνται στο μουσείο. Υπήρχαν ενδείξεις “STOP” ήδη από την είσοδο του μουσείου, για την τήρηση αποστάσεων μεταξύ των επισκεπτών, πίνακες προειδοποίησης “Προσοχή Ολισθηρό Δάπεδο”, αυτοκόλλητα στα παγκάκια ξεκούρασης που έδειχναν στον επισκέπτη που ακριβώς πρέπει να καθίσει κ.ά.

Πέρα από αυτές τις διορθώσεις στις φωτογραφίες και στα σήματα και ορισμένες παρατηρήσεις στο κείμενο, δεν αντιμετωπίστηκαν άλλα προβλήματα με τον υπόλοιπο οδηγό. Φυσικά, θα βοηθούσε πολύ μια πρώτη αξιολόγηση του οδηγού από ένα λειτουργικό αυτιστικό άτομο.

6.5 Beta έκδοση – Τελική αξιολόγηση

Αφού ολοκληρώθηκε η Alpha έκδοση, αναλύθηκε ξανά διεξοδικά ο οδηγός από την ομάδα και τον υπεύθυνο του φορέα για τυχόν ελλείψεις και λάθη που μπορεί να μας είχαν διαφύγει. Ελέγχθηκε το κείμενο για ορθογραφικά και συντακτικά λάθη και πραγματοποιήθηκαν οι απαραίτητες διορθώσεις. Τέλος, εντοπίστηκε μία φωτογραφία η οποία έπρεπε να ληφθεί ξανά. Συγκεκριμένα, έπρεπε να ληφθεί καινούρια φωτογραφία με το αμαξίδιο για τα άτομα με αναπηρίες, διότι η πρώτη φωτογραφία τραβήχτηκε στα σκαλιά της μπροστινής εισόδου του μουσείου, ενώ έπρεπε να τραβηχτεί στην είσοδο που βρίσκεται στο πίσω μέρος του μουσείου και η οποία αποτελεί είσοδο για άτομα με αναπηρίες, αφού σε αυτή βρίσκεται η ράμπα. Έτσι, προγραμματίστηκε νέα επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο. Επίσης, στάλθηκε ο οδηγός για παρατηρήσεις από το μουσείο.

6.6 Release έκδοση

Ενσωματώθηκαν οι παρατηρήσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων (AMIO) και προέκυψε η επίσημη έκδοση Release 1.0. Διαμοιράστηκε μεταξύ των μελών της ομάδας για παρατηρήσεις.

6.7 Πνευματικά δικαιώματα

Ένα σημείο καίριας σημασίας στην δημιουργία του οδηγού για έναν πολιτιστικό χώρο αποτελεί η χρήση του από τρίτους. Εάν ο δημιουργός επιθυμεί να διανείμει το έργο του ελεύθερα στο κοινό θα πρέπει να λάβει υπόψη του τις Άδειες Χρήσης (Creative Commons). Σύμφωνα με τον οργανισμό Ελεύθερου Λογισμικού/Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα (ΕΛ/ΛΑΚ)²⁴ οι κυριότερες άδειες χρήσης CC είναι οι εξής:

- Αναφορά δημιουργού 4.0 (CC-BY): Επιτρέπει σε τρίτους να αναδιανέμουν, να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα έργα, ακόμη και με εμπορική χρήση, με την προϋπόθεση να γίνει αναφορά στο ποιος είναι ο δημιουργός του πρωτοτύπου.
- Αναφορά δημιουργού – Παρόμοια διανομή 4.0 (CC-BY-SA): Επιτρέπει σε τρίτους να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα έργα, με την προϋπόθεση να γίνει αναφορά στο ποιος είναι ο δημιουργός του πρωτοτύπου και να διαθέτουν τα νέα τους δημιουργήματα με τους ίδιους ακριβώς όρους.
- Αναφορά δημιουργού – Μη εμπορική χρήση 4.0 (CC-BY-NC): Επιτρέπει σε τρίτους να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα, αλλά χωρίς εμπορική χρήση.

²⁴ <https://creativecommons.ellak.gr/2015/09/11/pos-na-epilexete-tin-katallili-adia-creative-commons/>

- Αναφορά δημιουργού – Όχι παράγωγα έργα 4.0 (CC-BY-ND): Επιτρέπεται η αναδιανομή με εμπορική και μη εμπορική χρήση με την προϋπόθεση να γίνεται αναφορά στον δημιουργό του πρωτοτύπου και το πρωτότυπο να μένει αμετάβλητο.
- Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Παρόμοια Διανομή 4.0 (CC-BY-NC-SA): Επιτρέπει σε τρίτους να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα έργα χωρίς εμπορική χρήση, με την προϋπόθεση να γίνεται αναφορά στον δημιουργό του πρωτοτύπου με τους ίδιους ακριβώς τρόπους.
- Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 (CC BY-NC-ND): Επιτρέπει την πρόσβαση του έργου σε τρίτους και να το μοιράζονται σε άλλους εφόσον γίνει αναφορά στον δημιουργό του πρωτοτύπου. Επίσης, δεν μπορούν να το αλλάξουν με κανένα τρόπο ούτε να το χρησιμοποιήσουν για εμπορική χρήση.

Για τον οδηγό για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού χρησιμοποιείται η άδεια CC BY-NC-ND, αφού τα πνευματικά δικαιώματα των φωτογραφιών σε Αρχαιολογικά Μουσεία και χώρους ανήκουν στο Υπουργείο Πολιτισμού (N. 3028/2002, ΦΕΚ 3046/2011, ΦΕΚ 648/2012, ΦΕΚ 2812/2019, N4858/2021).

6.8 Συντήρηση - Υποστήριξη

Η ανάπτυξη ενός οδηγού διέρχεται από διάφορα στάδια, όπως αναλύθηκε παραπάνω στις εκδόσεις (Pre-alpha, Alpha, Beta). Πρώτα επιλέγεται το μουσείο ή ο αρχαιολογικός χώρος για τον οποίο θα δημιουργηθεί ο οδηγός. Στη συνέχεια πραγματοποιείται η επίσκεψη στο μουσείο για τη φωτογράφιση και τη δημιουργία της Pre – Alpha έκδοσης. Επόμενο στάδιο αποτελεί η Alpha έκδοση, όπου γίνεται ανάλυση του οδηγού από την ομάδα για τυχόν ελλείψεις και λάθη. Τέλος, η Beta έκδοση περιλαμβάνει άλλον έναν έλεγχο του οδηγού από την ομάδα και τον υπεύθυνο του φορέα για τον οποίο δημιουργείται. Ενσωματώνονται οι παρατηρήσεις του φορέα και δημιουργείται η επίσημη έκδοση (Release).

Εξίσου σημαντικό στάδιο σε έναν οδηγό αποτελεί και η συντήρηση του. Η συντήρηση πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του οδηγού και να τηρείται τακτικά έτσι ώστε να ενσωματώνονται νέα πιθανά ερευνητικά δεδομένα που αφορούν άτομα με ΔΑΦ ή νέα δεδομένα που έχουν προκύψει στο μουσείο ή στον αρχαιολογικό χώρο για τον οποίο αναπτύχθηκε ο οδηγός και να προσαρμόζεται σε νέες εξελίξεις για να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της εκάστοτε κατάστασης. Οι διαφορετικές εκδόσεις κατά τη συντήρηση απεικονίζονται με αλλαγές στην αρίθμηση, στην τελευταία διαφάνεια, π.χ. Έκδοση 2.2, 3.4, κλπ.

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

7. Συμπεράσματα – Προοπτικές

7.1 Κριτήρια δημιουργίας και αξιολόγησης οδηγών – Οδηγός ΑΜΙΟ

Οι Κοινωνικές Ιστορίες, όπως έχει αναλυθεί και στο σχετικό κεφάλαιο, αποτελούν μικρές ιστορίες με εικόνες που έχουν αναπτυχθεί με στόχο την περιγραφή κοινωνικών καταστάσεων, δραστηριοτήτων ή ακόμα και εκμάθηση ορισμένων δεξιοτήτων σε άτομα με ΔΑΦ. Με αυτόν τον τρόπο βοηθούν τα άτομα που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού να κατανοήσουν κοινωνικές περιστάσεις και πώς να διαχειριστούν τη συμπεριφορά τους κατά τη διάρκεια αυτών, χωρίς αυτό να σημαίνει πως οι Κοινωνικές Ιστορίες αποτελούν εργαλείο αλλαγής της συμπεριφοράς του ατόμου. Η χρήση της Κοινωνικής Ιστορίας προσφέρει πολλαπλά πλεονεκτήματα. Είναι λιγότερο χρονοβόρα και δαπανηρή, τα οπτικά βοηθήματα που περιλαμβάνονται στις ιστορίες βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση των καταστάσεων και των προσδοκώμενων συμπεριφορών και τέλος αποτελούν παρέμβαση η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί από ειδικούς και μη, όπως οι οικογένειες των ατόμων με ΔΑΦ (Kurt & Kutlu, 2019).

Η δομή των Κοινωνικών Ιστοριών πρέπει να είναι συγκεκριμένη προκειμένου να φέρει τα καλύτερα αποτελέσματα. Βασικό οδηγό στη δημιουργία τους για τους περισσότερους συγγραφείς αποτελούν τα κριτήρια που έχουν αναπτυχθεί από την Carol Gray. Στην παρούσα πτυχιακή εργασία, με βάση τα κριτήρια της Gray και την προηγούμενη εμπειρία της ομάδας, παρουσιάζονται και αναλύονται νέα κριτήρια τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση για τη δημιουργία και την αξιολόγηση οδηγών χώρων πολιτισμού. Σημαντικότερο παράγοντα για την αποτελεσματικότητα των οδηγών αποτελεί η προσοχή στις λεπτομέρειες. Αυτόν τον στόχο έχουν και τα επιπλέον κριτήρια που αναπτύχθηκαν στην παρούσα, αφού έχει δοθεί έμφαση σε σημεία που πολλοί οδηγοί παραβλέπουν, όπως είναι η δυνατότητα εναλλαγής χρωμάτων στο φόντο και η γραμματοσειρά μίας ιστορίας. Η συνεισφορά της παρούσας πτυχιακής εργασίας εντοπίζεται και σε πρακτικό επίπεδο, αφού περιγράφεται βήμα-βήμα η δημιουργία του οδηγού για το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων με σκοπό την παράδοση στο μουσείο για άμεση χρήση.

7.2 Συμπεράσματα

Τα τελευταία χρόνια, με τα αυξανόμενα ποσοστά εμφάνισης του αυτισμού, φαίνεται πως η παροχή ίσων ευκαιριών απασχολεί σε μεγάλο βαθμό τα μουσεία και τους χώρους πολιτισμού παγκοσμίως. Αν και στην Ελλάδα η προσβασιμότητα στους χώρους πολιτισμού βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο, έχουν γίνει κάποια σημαντικά βήματα, τα οποία όμως χρήζουν περαιτέρω εμβάθυνσης και έρευνας. Αναλυτικότερα, τα μουσεία πρέπει να ασχοληθούν περισσότερο με τους “ξεχασμένους” επισκέπτες τους, όπως είναι τα άτομα που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού και οι οικογένειές τους. Με την ανάπτυξη και χρήση οδηγών χώρων πολιτισμού για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού επιδιώκεται η ένταξη των ατόμων αυτών στην κοινωνία, στην αίσθηση του “εμείς”, ως σύνολο. Επιπλέον, βοηθούν σημαντικά στην προετοιμασία των ατόμων με ΔΑΦ, όχι μόνο για μια επίσκεψη στο μουσείο, η οποία αποτελεί ένα εξαιρετικά αγχωτικό γεγονός γι’ αυτούς και τις οικογένειες τους, αλλά για

οποιαδήποτε κοινωνική κατάσταση στην οποία μπορεί να εμπλακούν, με σκοπό να μπορέσουν να διαχειριστούν τη συμπεριφορά τους και τα όποια τυχόν συναισθήματα τους προκληθούν. Παρά τα μικρά βήματα που γίνονται για τη βελτίωση της προσβασιμότητας αυτών των ατόμων, τα μουσεία πλέον δίνουν βαρύτητα στον επισκέπτη με ΔΑΦ και αναζητούν την ενεργό συμμετοχή του στις εκθέσεις.

7.3 Προοπτικές

Η προσβασιμότητα για τα άτομα με ΔΑΦ, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί πλέον ένα μείζον ζήτημα στο κλάδο του πολιτισμού, και γίνονται προσπάθειες για τη βελτίωση της. Με την πάροδο του χρόνου, έχουν αναπτυχθεί και χρησιμοποιηθεί παγκοσμίως πολλά ψηφιακά εργαλεία για τη βελτίωση της εμπειρίας του αυτιστικού επισκέπτη στα μουσεία. Μερικά από αυτά τα εργαλεία αποτελούν: (α) οι Κοινωνικές Ιστορίες (Social Stories), (β) οι Αισθητηριακοί χάρτες (Sensory maps) και (γ) οι Λίστες ελέγχου (Check lists). Πέραν, όμως, των εργαλείων, μεγάλη προσοχή θα πρέπει να δοθεί και στην εκπαίδευση των ανθρώπων που εργάζονται στα μουσεία, σχετικά με τα άτομα που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού. Τα μουσεία θα πρέπει να επενδύσουν σε συνεργασίες με εμπειρογνώμονες, συμπεριλαμβανομένων και ατόμων με ΔΑΦ και των οικογενειών τους, με στόχο την ανάπτυξη στρατηγικών και την εξειδικευμένη εκπαίδευση και επιμόρφωση του προσωπικού για την βελτίωση της προσβασιμότητας και την ένταξη των ατόμων αυτών στον χώρο του μουσείου (Hladik et al., 2022). Το προσωπικό του μουσείου αποτελεί μία από τις κύριες ανησυχίες των οικογενειών αυτιστικών ατόμων πριν την επίσκεψη σε κάποιο μουσείο, κατά πόσο δηλαδή είναι σωστά ενημερωμένο και άρτια εκπαιδευμένο για τη διαχείριση των ατόμων αυτών (Woodruff, 2019). Μια ακόμη σημαντική προοπτική θα ήταν τα ερωτηματολόγια. Παρέχεται στον συνοδό (γονέας, φροντιστής, δάσκαλος) του αυτιστικού ατόμου ένα φύλλο με ερωτήσεις αξιολόγησης της εμπειρίας που είχε το άτομο με ΔΑΦ κατά την επίσκεψή του στο μουσείο. Οι ερωτήσεις συνήθως αφορούν γενικά τον οδηγό που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, τον χώρο του μουσείου και κατά πόσο η πλοήγηση του ατόμου ήταν βαθιά, το κείμενο και τις εικόνες του οδηγού και στο τέλος ορισμένες γενικές ερωτήσεις και πιθανές προτάσεις από τον συνοδό για διορθώσεις του οδηγού. Τέλος, με την τεχνολογία να αναπτύσσεται με εξαιρετικά γρήγορους ρυθμούς, αποτελώντας βασικό κομμάτι της καθημερινότητας των περισσότερων ανθρώπων, η δημιουργία κατευθυντήριων γραμμών (guidelines) για ανάπτυξη ψηφιακών εργαλείων για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού κρίνεται απαραίτητη.

Προτείνεται η δημιουργία μιας ψηφιακής εργαλειοθήκης (toolkit), η οποία θα υπάρχει σε κάθε ιστοσελίδα μουσείου, αρχείου, βιβλιοθήκης και γενικότερα χώρου πολιτισμού. Τα ψηφιακά εργαλεία για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού που προτείνονται είναι:

- Προσθήκη επιλογής (tag) “Προσβασιμότητα”
- Οδηγοί (Κοινωνικές Ιστορίες) για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού
- Αισθητηριακοί χάρτες (Sensory maps)
- Λίστες ελέγχου (Check lists)

- Ακουστικός οδηγός (Audio Guide)

Επίσης, γενικότερα λοιπές συστάσεις είναι:

- Ξεχωριστή ξενάγηση
- Θεσμοθέτηση “Υπευθύνου προσβασιμότητας”
- Επιμόρφωση
- Σύμπραξη ερευνητικών φορέων και οργανώσεων
- Ελληνικό Σήμα Προσβασιμότητας

Το μέλλον της προσβασιμότητας στους χώρους του πολιτισμού φαίνεται να είναι λαμπρό δεδομένου ότι ολοένα και περισσότερα μουσεία σχεδιάζουν προγράμματα και εφαρμογές για άτομα με αναπηρίες. Η αύξηση του επιπολασμού των ατόμων με αναπηρίες και ιδίως των αυτιστικών περιπτώσεων δείχνει πως το ζήτημα της προσβασιμότητας στα μουσεία θα συνεχίσει να αναπτύσσεται και να βελτιώνεται στα χρόνια που έπονται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Ζαφειριάδη, Μ., Α., & Σονικιάν, Μ. (2017). *Κατανόηση της μεταφορικής χρήσης της γλώσσας σε παιδιά με διαταραχή αυτιστικού φάσματος υψηλής λειτουργικότητας και σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης*. Ιδρυματικό Καταθετήριο Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας. <http://repository.library.teimes.gr/xmlui/handle/123456789/5483>
- Ζαβαλίνα, Ι., & Κοροβέζου, Ν. (2017). *Αυτισμός και διαταραχές επικοινωνίας*. Ιδρυματικό Αποθετήριο Του Πρώην Τ.Ε.Ι. Ηπείρου. <https://apothesis.lib.uoi.gr/xmlui/handle/123456789/7363>
- Κατέλη, Σ. (2020). *Μουσείο και Εκπαίδευση. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζει το Αρχαιολογικό Μουσείο Πάτρας ως ενεργό κύτταρο της πόλης της Πάτρας*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Retrieved from <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/48039>
- Κιαμηλίδου, Α. (2021). *Το μουσείο ως δυναμικός παράγοντας υγείας και ευζωίας για τους ανθρώπους τρίτης ηλικίας: μουσειοθεραπεία και καλές πρακτικές*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Retrieved from <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/53290>
- Μπαλαλάς, Π., & Ντάικος, Θ. (2018). *Σύγχρονο μουσείο: Η επικοινωνία με το κοινό μέσω της χρήσης ψηφιακών μέσων*. Ιδρυματικό Καταθετήριο Αθηνά Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας. <http://repository.library.teimes.gr/xmlui/handle/123456789/6604>
- Μπαμπινιώτης, Γ. Δ. (2002). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* (2nd ed.). Retrieved from <http://users.sch.gr/galexia/files/lexika/babiniotis.pdf>
- Νικονάνου, Ν. Μπούνια, Α. Φιλίππουπολίτη, Α. Χουρμουζιάδη, Α. & Γιαννούτσου, Ν. (2015). *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/712>
- Παπαγεωργίου, Β. (2005). *Θεραπευτικές προσεγγίσεις των διαταραχών του φάσματος του αυτισμού. Περιοδικό: Εγκέφαλος, Αρχεία Νευρολογίας και Ψυχιατρικής, Τόμος, 42*. Retrieved from <http://www.encephalos.gr/full/42-4-01g.htm>
- Παπακίτσου, Κ. (2018). *Τα μουσεία ως πυλώνες πολιτισμικής ετερότητας, κοινωνικής ενσωμάτωσης και επικοινωνίας. Η περίπτωση του μουσείου αργυροτεχνίας Ιωαννίνων*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/38785>
- Ρούπα, Μ. (2016). *Ο κοινωνικός ρόλος του σύγχρονου μουσείου: το άνοιγμα στο ευρύ κοινό και η συμβολή του στην κοινωνική ένταξη ατόμων και ομάδων*. Ιδρυματικό Καταθετήριο Επιστημονικών Εργασιών. Retrieved from <http://ikee.lib.auth.gr/record/282601>
- Τζαναβάρα, Α. (2013). *Μουσείο και άτομα με αναπηρίες προσβασιμότητα – εκπαίδευση – κοινωνική ενσωμάτωση*. Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/28536>
- Φιτσάκη, Ε. Γ., (2019). *Η συντακτική κωδικοποίηση της αυτοπτικότητας από παιδιά με ήπιο αυτισμό*. Ιδρυματικό Καταθετήριο Αθηνά Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας. <http://repository.library.teimes.gr/xmlui/handle/123456789/8295>

Ξενόγλωσση

- Allen, A. A., Shane, H. C., Schlosser, R. W., & Haynes, C. W. (2021). The effect of cue type on directive-following in children with moderate to severe autism spectrum disorder. *Augmentative and Alternative Communication*, 37(3), 168–179. <https://doi.org/10.1080/07434618.2021.1930154>
- American Psychiatric Association. (n.d.). *Autism spectrum disorder*. Retrieved from <https://www.apa.org/topics/autism-spectrum-disorder>
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders fifth edition-DSM-5®*. Arlington, VA: American Psychiatric Pub.
- Anagnostopoulou, V. (2019). The effectiveness of social stories™ on children with Autism Spectrum Disorders. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 16-27. <http://dx.doi.org/10.12681/edusc.3101>
- Anthony, N., Bobzien, J. (2021). Using two formats of a social story to increase the verbal initiations and On-Topic responses of two adolescents with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Development Disorders*. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-05298-w>
- Arutiunian, V., Lopukhina, A., Minnigulova, A., Shlyakhova, A., Davydova, E., Pereverzeva, D., Sorokin, A., Tyushkevich, S., Mamokhina, U., Danilina, K. & Dragoy, O. (2021). Language abilities of russian primary-school-aged children with Autism Spectrum Disorder: evidence from comprehensive assessment. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52(2), 584–599. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-04967-0>
- Baird, G. (2003). Diagnosis of autism. *BMJ*, 327(7413), 488–493. <https://doi.org/10.1136/bmj.327.7413.488>
- Baron-Cohen, S., Leslie, A. M., & Frith, U. (1985). Does the autistic child have “theory of mind”. *Cognition*, 21(1), 37-46. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(85\)90022-8](https://doi.org/10.1016/0010-0277(85)90022-8)
- Bedrossian, L. (2015). Understand autism meltdowns and share strategies to minimize, manage occurrences. *Disability Compliance for higher Education*, 20(7), 6. <https://doi.org/10.1002/dhe.30026>
- Bordoff-Gerken, S., Asaro-Saddler, K. (2021). Using social stories™ on the iPad to improve classroom behavior for students with Autism Spectrum Disorder: a Pilot Study. *Journal of Special Education Apprenticeship*, 10(1), 11. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1302885>
- Boşnak, Z., & Turhan, C. (2020). Presentation of social stories with tablet computers in social skill instruction for students with autism spectrum disorder. *İlköğretim Online*, 2161–2170. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2020.763781>
- Brian, J. A., Zwaigenbaum, L., & Ip, A. (2019). Standards of diagnostic assessment for autism spectrum disorder. *Paediatrics & Child Health*, 24(7), 444–451. <https://doi.org/10.1093/pch/pxz117>
- Brown, K., & Mairesse, F. (2018). The definition of the museum through its social role. *Curator: The Museum Journal*, 61(4), 525–539. <https://doi.org/10.1111/cura.12276>
- Burack, J. A. (1994). Selective attention deficits in persons with autism: preliminary evidence of an inefficient attentional lens. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(3), 535–543. <https://doi.org/10.1037/0021-843x.103.3.535>

- Camic, P. M., Hulbert, S., & Kimmel, J. (2017). Museum object handling: A health-promoting community-based activity for dementia care. *Journal of Health Psychology*, 24(6), 787–798. <https://doi.org/10.1177/1359105316685899>
- Carol Gray Social Stories. (2022). *Social story sampler*. Retrieved from <https://carolgraysocialstories.com/social-stories/social-story-sampler/>
- Centers for Disease Control and Prevention (2022). *Signs and symptoms of Autism Spectrum Disorder*. Retrieved from <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/signs.html>
- Council of Europe. (2020, September 23). *Museotherapy*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/-/museotherapy>
- Crozier, S., & Tincani, M. (2006). Effects of social stories on prosocial behavior of preschool children with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(9), 1803–1814. <https://doi.org/10.1007/s10803-006-0315-7>
- Data and Statistics on Autism Spectrum Disorder | CDC. (2022, March 2). Retrieved from <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>
- Daneshvar, S. D., Charlop, M. H., & Berry Malmberg, D. (2018). A treatment comparison study of a photo activity schedule and Social Stories for teaching social skills to children with Autism Spectrum Disorder: brief report. *Developmental Neurorehabilitation*, 22(3), 209–214. <https://doi.org/10.1080/17518423.2018.1461947>
- Dobres, J., Chahine, N., & Reimer, B. (2016). Effects of ambient illumination, contrast polarity, and letter size on text legibility under glance-like reading. *Applied Ergonomics*, 60, 68–73. <https://doi.org/10.1016/j.apergo.2016.11.001>
- Doernberg, E., & Hollander, E. (2016). Neurodevelopmental disorders (ASD and ADHD): DSM-5, ICD-10, and ICD-11. *CNS Spectrums*, 21(4), 295–299. <https://doi.org/10.1017/s1092852916000262>
- Eitel, A., & Scheiter, K. (2014). Picture or text first? Explaining sequence effects when learning with pictures and text. *Educational Psychology Review*, 27(1), 153–180. <https://doi.org/10.1007/s10648-014-9264-4>
- Falah Bani Issa, H. M., & Abdul Rauf, R. H. (2020). Autism spectrum disorder vs specific language impairment comprehension for sentences with syntactic movement: a review of findings. *Multi-Knowledge Electronic Comprehensive Journal for Education and Science Publications (MECSJ)*, (38). Retrieved from https://www.mecsjs.com/uplode/images/photo/Autism_Spectrum_Disorder_vs_Specific_Language_Impairment.pdf
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2018). *Learning from museums* (Second edition). London, UK: Rowman & Littlefield.
- Fernell, E., Eriksson, & Gillberg, C. (2013). Early diagnosis of autism and impact on prognosis: a narrative review. *Clinical Epidemiology*, 33. <https://doi.org/10.2147/clep.s41714>
- Folga-Januszewska, D. (2020). *MUSEOTHERAPY. Museotherapy. how does it work?* The National Museum in Kielce. Retrieved from https://www.academia.edu/78957289/MUSEOTHERAPY?auto=citations&from=cover_page

- Francis, K. (2005). Autism interventions: a critical update. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 47(7), 493–499. <https://doi.org/10.1017/s0012162205000952>
- Frith, U., & Mira, M. (1992). Autism and Asperger Syndrome. *Focus on Autistic Behavior*, 7(3), 13–15. <https://doi.org/10.1177/108835769200700302>
- Golysheva, M. (2019). A review on echolalia in childhood autism. *Proceedings of the international conference on “Humanities and social sciences: novations, problems, prospects” (HSSNPP 2019)*. <https://doi.org/10.2991/hssnpp-19.2019.37>
- Gray, C. A., & Garand, J. D. (1993). Social stories: improving responses of students with autism with accurate social information. *Focus on Autistic Behavior*, 8(1), 1–10. <https://doi.org/10.1177/108835769300800101>
- Gray, C. (2010). *The new social story book*. USA Arlington: Future Horizons.
- Gray, C. (2021). *Carol Gray Social Stories*. Social stories 10.3. <https://carolgraysocialstories.com/wp-content/uploads/2021/10/Social-Stories-10.3-Criteria.pdf>
- Gray, C. (2018). Social stories 10.2. *Carol Gray Social Stories*. <https://carolgraysocialstories.com/wp-content/uploads/2018/12/Social-Stories-10.2-Criteria.pdf>
- Gray, C. (2021). Social stories 10.3. *Carol Gray Social Stories*. <https://carolgraysocialstories.com/wp-content/uploads/2021/10/Social-Stories-10.3-Criteria.pdf>
- Hagberg, B., Aicardi, J., Dias, K., & Ramos, O. (1983). A progressive syndrome of autism, dementia, ataxia, and loss of purposeful hand use in girls: Rett’s syndrome: Report of 35 cases. *Annals of Neurology*, 14(4), 471–479. <https://doi.org/10.1002/ana.410140412>
- Hartley, C., & Allen, M. L. (2013). Symbolic understanding of pictures in low-functioning children with autism: the effects of iconicity and naming. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(1), 15–30. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-2007-4>
- Hladik, L., Meyer, R., Allen, S., Bonnici, S., Froelke, N. A., Romaniak, H., Ougayour, Y., Nelson, N., Alkhamees, A. K., Davis, H., & Ausderau, K. K. (2022). Accessibility and Inclusion for Families with Children with Autism Spectrum Disorders in Cultural Institutions. *Curator: The Museum Journal*, 65(2), 435–449. <https://doi.org/10.1111/cura.12468>
- Huang, H. P., Wei, M., & Ou, L. C. (2018). Effect of text-background lightness combination on visual comfort for reading on a tablet display under different surrounds. *Color Research & Application*, 44(1), 54–64. <https://doi.org/10.1002/col.22259>
- Hussain, A., Mkpojiogu, E. O., & Okoroafor, P. C. (2021). Assisting children with autism spectrum disorder with educational mobile apps to acquire language and communication skills: a review. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (IJIM)*, 15(06), 161. <https://doi.org/10.3991/ijim.v15i06.20621>
- International Council of Museums. (2022, August 24). Museum Definition. Retrieved from <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>
- Kalandadze, T., Braeken, J., Brynskov, C., & Næss, K. A. B. (2022). Metaphor comprehension in individuals with autism spectrum disorder: core language skills

- matter. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 5(1), 316-326. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-04922-z>
- Kalandadze, T., Norbury, C., Nærland, T., & Næss, K. A. B. (2016). Figurative language comprehension in individuals with autism spectrum disorder: a meta-analytic review. *Autism*, 22(2), 99-117. <https://doi.org/10.1177/1362361316668652>
- Kara, A. (2019). Evaluation of the readability of online texts related with autism spectrum disorder. *Experimental Biomedical Research*, 2(4), 136-142. <https://doi.org/10.30714/j-ebr.2019454841>
- Karakosta, E., Dautenhahn, K., Syrdal, D. S., Wood, L. J., & Robins, B. (2019, January 1). Using the humanoid robot Kaspar in a Greek school environment to support children with Autism Spectrum Condition. *Paladyn, Journal of Behavioral Robotics*, 10(1), 298-317. Retrieved from <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/pjbr-2019-0021/html>
- Karkhaneh, M., Clark, B., Ospina, M. B., Seida, J. C., Smith, V., & Hartling, L. (2010). Social StoriesTM to improve social skills in children with autism spectrum disorder. *Autism*, 14(6), 641-662. <https://doi.org/10.1177/1362361310373057>
- Keehn, B., Nair, A., Lincoln, A. J., Townsend, J., & Müller, R. A. (2016). Under-reactive but easily distracted: an fMRI investigation of attentional capture in autism spectrum disorder. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 17, 46-56. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2015.12.002>
- Kim, K., Erickson, A., Lambert, A., Bruder, G., & Welch, G. (2019). Effects of dark mode on visual fatigue and acuity in optical see-through head-mounted displays. *Symposium on Spatial User Interaction*, 1-9. <https://doi.org/10.1145/3357251.3357584>
- Knight, V., Sartini, E., & Spriggs, A. D. (2014). Evaluating visual activity schedules as evidence-based practice for individuals with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(1), 157-178. <https://doi.org/10.1007/s10803-014-2201-z>
- Kurt, O., & Kutlu, M. (2019). Effectiveness of social stories in teaching abduction-prevention skills to children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(9), 3807-3818. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-04096-9>
- Langa, L. A., Monaco, P., Subramaniam, M., Jaeger, P. T., Shanahan, K., & Ziebarth, B. (2013). Improving the museum experiences of children with autism spectrum disorders and their families: an exploratory examination of their motivations and needs and using web-based resources to meet them. *Curator: The Museum Journal*, 56(3), 323-335. <https://doi.org/10.1111/cura.12031>
- Lee, A., Hobson, R. P., & Chiat, S. (1994). I, you, me, and autism: an experimental study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 24(2), 155-176. <https://doi.org/10.1007/bf02172094>
- Leffel, L. (2022). Sensory overload: creating autism-friendly areas in theme parks through universal design principles. *Electronic Theses and Dissertations*, 2020-. 1243. <https://stars.library.ucf.edu/etd2020/1243>
- Legari, S. (2020). *MUSEOTHERAPY. Museotherapy. how does it work?* The National Museum in Kielce. Retrieved from

- https://www.academia.edu/78957289/MUSEOTHERAPY?auto=citations&from=c_over_page
- Liu, S. (2021). A review of research on syntactic and lexical-semantic relationships in children with autism. *Revista Argentina de Clínica Psicológica*, 30(1), 908–918. Retrieved from <https://www.revistaclinicapsicologica.com/data-cms/articles/20210302020652pmSSCI-559.pdf>
- Lind, S. E., Bowler, D. M., & Raber, J. (2014). Spatial navigation, episodic memory, episodic future thinking, and theory of mind in children with autism spectrum disorder: evidence for impairments in mental simulation? *Frontiers in Psychology*, 5. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.01411>
- Lind, S. E., Williams, D. M., Raber, J., Peel, A., & Bowler, D. M. (2013). Spatial navigation impairments among intellectually high-functioning adults with autism spectrum disorder: Exploring relations with theory of mind, episodic memory, and episodic future thinking. *Journal of Abnormal Psychology*, 122(4), 1189–1199. <https://doi.org/10.1037/a0034819>
- Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., & Veenstra-Vanderweele, J. (2018a). Autism spectrum disorder. *The Lancet*, 392(10146), 508–520. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(18\)31129-2](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(18)31129-2)
- Lussenhop, A., Mesiti, L. A., Cohn, E. S., Orsmond, G. I., Goss, J., Reich, C., . . . Lindgren-Streicher, A. (2016). Social participation of families with children with autism spectrum disorder in a science museum. *Museums & Social Issues*, 11(2), 122–137. <https://doi.org/10.1080/15596893.2016.1214806>
- Lyall, K., Rando, J., Toroni, B., Ezech, T., Constantino, J. N., Croen, L. A., . . . Newschaffer, C. J. (2022). Examining shortened versions of the social responsiveness scale for use in autism spectrum disorder prediction and as a quantitative trait measure: results from a validation study of 3–5 year old children. *JCPP Advances*. <https://doi.org/10.1002/jcv2.12106>
- Macdonald, D., Luk, G., & Quintin, E. M. (2021). Early reading comprehension intervention for preschoolers with autism spectrum disorder and hyperlexia. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52(4), 1652–1672. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-05057-x>
- Martin, I., & McDonald, S. (2004). An exploration of causes of non-literal language problems in individuals with asperger syndrome. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34(3), 311–328. <https://doi.org/10.1023/B:JADD.0000029553.52889.15>
- Martin, N. (2009). Art therapy and autism: overview and recommendations. *Art Therapy*, 26(4), 187–190. <https://doi.org/10.1080/07421656.2009.10129616>
- MMFA. (n.d.). *About the Montreal Museum of Fine Art*. Retrieved from <https://www.mbam.qc.ca/en/the-museum/about-the-museum/>
- Mody, M., & Belliveau, J. W. (2013). Speech and language impairments in autism: insights from behavior and neuroimaging. *National Institute of Health*, 5(3), 157–161. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3862077/pdf/nihms533441.pdf>
- Montreal Museum of Fine Arts. (2018, October 11). *MMFA-MFdc Museum Prescriptions: Museum Visits Prescribed by Doctors*. Retrieved from <https://www.mbam.qc.ca/en/news/museum-prescriptions/>

- More, C. (2008). Digital Stories Targeting Social Skills for Children With Disabilities. *Intervention in School and Clinic*, 43(3), 168–177. <https://doi.org/10.1177/1053451207312919>
- Morsanyi, K., & Stamenković, D. (2021). Idiom and proverb processing in autism: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Cultural Cognitive Science*, 5(3), 367–387. <https://doi.org/10.1007/s41809-021-00079-4>
- Murphy, J. W., Foxe, J. J., Peters, J. B., & Molholm, S. (2014). Susceptibility to distraction in autism spectrum disorder: probing the integrity of oscillatory alpha-band suppression mechanisms. *Autism Research*, 7(4), 442–458. <https://doi.org/10.1002/aur.1374>
- Na, N., Choi, K., & Suk, H. J. (2016). Adaptive luminance difference between text and background for comfortable reading on a smartphone. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 51, 68–72. <https://doi.org/10.1016/j.ergon.2015.09.004>
- Naigles, L. R., Cheng, M., Xu Rattanasone, N., Tek, S., Khetrapal, N., Fein, D., & Demuth, K. (2016). “You’re telling me!” The prevalence and predictors of pronoun reversals in children with autism spectrum disorders and typical development. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 27, 11–20. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2016.03.008>
- National Autistic Society. (n.d.). *Sensory differences – a guide for all audiences*. Retrieved from https://www.autism.org.uk/advice-and-guidance/topics/sensory-differences/sensory-differences/all-audiences#H2_0
- National Autistic Society. (n.d.). *Top 5 autism tips: managing sensory differences*. Retrieved from <https://www.autism.org.uk/advice-and-guidance/professional-practice/sensory-differences>
- National Autistic Society. (n.d.). *What is autism*. Retrieved October 22, 2022, from <https://www.autism.org.uk/advice-and-guidance/what-is-autism>
- Navarro-Pardo, E., López-Ramón, M. F., Alonso-Esteban, Y., & Alcántud-Marín, F. (2021). Diagnostic tools for autism spectrum disorders by gender: analysis of current status and future lines. *Children*, 8(4), 262. <https://doi.org/10.3390/children8040262>
- Oberman, L. M., & Kaufmann, W. E. (2020, May 25). Autism spectrum disorder versus autism spectrum disorders: terminology, concepts, and clinical practice. *Frontiers in Psychiatry*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.00484>
- Omar, S., & Bidin, A. (2015). The impact of multimedia graphic and text with autistic learners in reading. *Universal Journal of Educational Research*, 3(12), 989–996. <https://doi.org/10.13189/ujer.2015.031206>
- Ou, L. C., Sun, P. L., Huang, H. P., & Ronnier Luo, M. (2014). Visual comfort as a function of lightness difference between text and background: a cross-age study using an LCD and a tablet computer. *Color Research & Application*, 40(2), 125–134. <https://doi.org/10.1002/col.21873>
- Ozdemir, S. (2010). Social Stories: an intervention technique for children with Autism. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 5, 1827–1830. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.372>
- Patnam, V. S. P., George, F. T., George, K., & Verma, A. (2017). Deep learning based recognition of meltdown in autistic kids. *2017 IEEE International*

- Conference on Healthcare Informatics (ICHI)*.
<https://doi.org/10.1109/ICHI.2017.35>
- Pavlov, N. (2014). User interface for people with autism spectrum disorders. *Journal of Software Engineering and Applications*, 07(02), 128–134.
<https://doi.org/10.4236/jsea.2014.72014>
- Posar, A., & Visconti, P. (2019). Long-term outcome of autism spectrum disorder. *Türk Pediatri Arşivi*, 54(4). <https://doi.org/10.14744/turkpediatriars.2019.16768>
- Project ENABLE- professional online development for teachers, librarians. (n.d.). Retrieved from https://projectenable.syr.edu/training/modules/topics_list/module/152/topic/244/current_topic/242
- Purnama, S. W., & Dewi, U. (2022). Repeated communication and echolalia in autism (a case study). *Research & Learning in Elementary Education*, 6(2). <https://doi.org/10.31004/basicedu.v6i2.2569>
- Qi, C. H., Barton, E. E., Collier, M., Lin, Y. L., & Montoya, C. (2015). A systematic review of effects of social stories interventions for individuals with autism spectrum disorder. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 33(1), 25–34. <https://doi.org/10.1177/1088357615613516>
- Rahman, Z., Ikhsanudin, I., & Sudarsono, S. (2019). Lettering book for special-needs and low-level primary school students. *Proceedings International Conference on Teaching and Education (ICoTE)*, 2(2), 230. <https://doi.org/10.26418/icote.v2i2.38233>
- Reynhout, G., & Carter, M. (2006). Social stories™ for children with disabilities. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 36(4), 445–469. <https://doi.org/10.1007/s10803-006-0086-1>
- Ring, M., Gaigg, S. B., de Condappa, O., Wiener, J. M., & Bowler, D. M. (2018). Spatial navigation from same and different directions: the role of executive functions, memory and attention in adults with autism spectrum disorder. *Autism Research*, 11(5), 798–810. <https://doi.org/10.1002/aur.1924>
- Rucińska, Z., Fondelli, T., & Gallagher, S. (2021). Embodied imagination and metaphor use in autism spectrum disorder. *Healthcare*, 9(2), 200. <https://doi.org/10.3390/healthcare9020200>
- Rutter, M. (1968, October). Concepts of autism: are view of research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 9(1), 1–25. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1968.tb02204.x>
- Saban-Bezalel, R., Dolfín, D., Laor, N., & Mashal, N. (2019). Irony comprehension and mentalizing ability in children with and without autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 58, 30–38. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2018.11.006>
- Safi, F. M., Alnuaimi, M., Sartawi, A. (2021). Using digital social stories to improve social skills in children with autism: a pilot experimental single-subject study. *Advances in Autism*. <https://doi.org/10.1108/aia-02-2021-0013>
- Sandt, D. (2008). Social stories for students with autism in physical education. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 79(6), 42–45. <https://doi.org/10.1080/07303084.2008.10598198>

- Sansosti, F. J., & Powell-Smith, K. A. (2008). Using computer-presented social stories and video models to increase the social communication skills of children with high-functioning autism spectrum disorders. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 10(3), 162–178. <https://doi.org/10.1177/1098300708316259>
- Scattone, D., Wilczynski, S. M., Edwards, R. P., & Rabian, B. (2002). Decreasing disruptive behaviors of children with autism using social stories. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32(6), 535–543. <https://doi.org/10.1023/a:1021250813367>
- Schweizer, C., Knorth, E. J., & Spreen, M. (2014). Art therapy with children with autism spectrum disorders: a review of clinical case descriptions on ‘what works.’ *The Arts in Psychotherapy*, 41(5), 577–593. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2014.10.009>
- Signs & symptoms | Autism spectrum disorder (ASD) | NCBDDD | CDC. (2022, March 28). Retrieved from <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/signs.html>
- Slivensky, K., Cohn, E., Lussenhop, A., & Moscat, C. (2019). The best partnership program: supporting students with ASD by connecting schools, museums, and occupational therapy practitioners. *Connected Science Learning*, 1(10). Retrieved from <https://www.nsta.org/connected-science-learning/connected-science-learning-april-june-2019/best-partnership-program>
- Sofian, N. M., Hashim, A., S., & Sarlan, A. (2021). Multimedia elements in designing mobile app interface for autistic children: proxy user perspective. *2021 International Conference on Computer & Information Sciences (ICCOINS)*. <https://doi.org/10.1109/iccoins49721.2021.9497180>
- Solway, R., Thompson, L., Camic, P. M., & Chatterjee, H. J. (2015). Museum object handling groups in older adult mental health inpatient care. *International Journal of Mental Health Promotion*, 17(4), 201–214. <https://doi.org/10.1080/14623730.2015.1035520>
- Stathopoulou, A., Loukeris, D., Karabatzaki, Z., Politi, E., Salapata, Y., & Drigas, A. (2020). Evaluation of mobile apps effectiveness in children with autism social training via digital social stories. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (iJIM)*, 14(03), 4. <https://doi.org/10.3991/ijim.v14i03.10281>
- Stephen, A. (2001). The contemporary museum and leisure: recreation as a museum function. *Museum Management and Curatorship*, 19(3), 297–308. <https://doi.org/10.1080/09647770100601903>
- Stories online for autism. (n.d.). *Guidance for writing and delivering social stories*. Retrieved from https://www.bath.ac.uk/publications/guide-for-writing-and-delivering-social-stories/attachments/guidance-for-writing_and-delivering-social-stories.pdf
- Sutton, N. (2022). *Impact of social stories on students with autism spectrum disorder* (Order No. 28869585). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2616983851). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/impact-social-stories-on-students-with-autism/docview/2616983851/se-2?accountid=11622>
- Test, D. W., Richter, S., Knight, V., & Spooner, F. (2010). A comprehensive review and meta-analysis of the social stories literature. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 26(1), 49–62. <https://doi.org/10.1177/1088357609351573>
-

- The syndrome of autism: a critical review. (1976). *American Journal of Psychiatry*, 133(6), 609–621. <https://doi.org/10.1176/ajp.133.6.609>
- Tuschen, B. (2015). Designing social stories for the Brooklyn children's museum. *New York : Bank Street College of Education*. <https://educate.bankstreet.edu/independent-studies/164>
- Tzanavaris, S., Nikiforos, S., Mouratidis, D., & Kermanidis, K. L. (2020). Virtual learning communities (VLCs) rethinking: from negotiation and conflict to prompting and inspiring. *Education and Information Technologies*, 26(1), 257–278. <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10270-9>
- Vulchanova, M., Chahboun, S., Galindo-Prieto, B., & Vulchanova, V. (2019). Gaze and motor traces of language processing: evidence from autism spectrum disorders in comparison to typical controls. *Cognitive Neuropsychology*, 36(7-8), 383-409. <https://doi.org/10.1080/02643294.2019.1652155>
- Wahman, C. L., Pustejovsky, J. E., Ostrosky, M. M., & Santos, R. M. (2019). Examining the effects of social storiesTM on challenging behavior and prosocial skills in young children: a systematic review and meta-analysis. *Topics in Early Childhood Special Education*, 41(4), 267–279. <https://doi.org/10.1177/0271121419855692>
- WebAIM (2022). *Contrast checker*. Retrieved from <https://webaim.org/resources/contrastchecker/>
- What Is A Social Story? (2015, November 2). Retrieved from <https://carolgraysocialstories.com/social-stories/what-is-it/>
- Woodruff, A. W. (2019). Finding museum visitors with autism spectrum disorders: will art help in the search? *Museum and Society*, 17(1), 83–97. <https://doi.org/10.29311/mas.v17i1.2586>
- Xin, J. F., & Sutman, F. X. (2011). Using the smart board in teaching social stories to students with autism. *Teaching Exceptional Children*, 43(4), 18–24. <https://doi.org/10.1177/004005991104300402>
- Yaneva, V., Temnikova, I., & Mitkov, R. (2015). Accessible texts for autism. *Proceedings of the 17th International ACM SIGACCESS Conference on Computers & Accessibility - ASSETS '15*. <https://doi.org/10.1145/2700648.2809852>
- Zane, E., Arunachalam, S., & Luyster, R. (2021). Personal pronoun errors in form versus meaning produced by children with and without autism spectrum disorder. *Journal of Cultural Cognitive Science*, 5(3), 389–404. <https://doi.org/10.1007/s41809-021-00087-4>
-

ΜΙΚΡΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Μικρό γλωσσάρι

Άδειες Creative Commons (CC): Οι άδειες Creative Commons αποτελούν ένα σύνολο τυποποιημένων αδειών πνευματικών δικαιωμάτων, οι οποίες επιτρέπουν στους δημιουργούς να διανέμουν το έργο τους ελεύθερα στο κοινό. Οι εν λόγω άδειες ποικίλλουν και ο εκάστοτε δημιουργός έχει τη δυνατότητα να επιλέξει εκείνη που ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες του (Creative Commons, 2015).

Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία (American Psychiatric Association - APA): Η Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία αποτελεί τον κύριο επιστημονικό και επαγγελματικό οργανισμό που εκπροσωπεί την ψυχολογία στις Ηνωμένες Πολιτείες, με περισσότερα από 133.000 μέλη ερευνητές, εκπαιδευτικούς, κλινικούς γιατρούς, συμβούλους και φοιτητές. Αποστολή του είναι η προώθηση της προόδου, της επικοινωνίας και της εφαρμογής της ψυχολογικής επιστήμης και γνώσης προς όφελος της κοινωνίας και της βελτίωσης της ζωής (American Psychiatric Association, 2022).

Διεθνές Συμβούλιο των Μουσείων (International Council of Museums – ICOM): Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων είναι ένας διεθνής οργανισμός μουσείων και επαγγελματιών των μουσείων, ο οποίος δεσμεύεται για την έρευνα, τη διατήρηση, τη συνέχιση και την κοινοποίηση στην κοινωνία της παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, παρούσας και μελλοντικής, υλικής και άυλης (International Council of Museums, 2022).

Εικαστική θεραπεία (Art therapy): Η εικαστική θεραπεία αποτελεί επάγγελμα της ψυχικής υγείας και των ανθρώπινων υπηρεσιών που εμπλουτίζει τη ζωή των ατόμων, των οικογενειών και των κοινοτήτων μέσω της ενεργού καλλιτεχνικής δημιουργίας, της δημιουργικής διαδικασίας, της εφαρμοσμένης ψυχολογικής θεωρίας και της

ανθρώπινης εμπειρίας στο πλαίσιο μιας ψυχοθεραπευτικής σχέσης (American Art Therapy Association, 2022).

Θεωρία του Νου (Theory of Mind – ToM): Στην ψυχολογία η θεωρία του νου αναφέρεται στην ικανότητα κατανόησης άλλων ανθρώπων αποδίδοντάς τους ψυχικές καταστάσεις. Αυτές οι καταστάσεις μπορεί να είναι διαφορετικές από τις καταστάσεις του καθενός και περιλαμβάνουν πεποιθήσεις, επιθυμίες, προθέσεις και συναισθήματα. Η κατοχή μιας λειτουργικής θεωρίας του νου θεωρείται κρίσιμη για την επιτυχία στις καθημερινές ανθρώπινες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και χρησιμοποιείται κατά την ανάλυση, τη κρίση και το συμπέρασμα των συμπεριφορών των άλλων. Η ανακάλυψη και η ανάπτυξη της θεωρίας του νου προήλθε κυρίως από μελέτες που έγιναν σε ζώα και βρέφη. Παράγοντες όπως η κατανάλωση ναρκωτικών και αλκοόλ, η γλωσσική ανάπτυξη, οι γνωστικές καθυστερήσεις, η ηλικία και η κουλτούρα μπορούν να επηρεάσουν την ικανότητα ενός ατόμου να επιδείξει θεωρία του νου. Η ύπαρξη θεωρίας του νου είναι παρόμοια αλλά όχι ταυτόσημη με την ικανότητα ενσυναίσθησης ή συμπάθειας (Wikipedia contributors, 2022).

Κάρολ Γκρέν (Carol Gray): Η Carol Gray, σύμβουλος για παιδιά, εφήβους και ενήλικες με αυτισμό, παρέχει υποστήριξη μέσω εργαστηρίων και παρουσιάσεων, πληροφοριών, παραπομπών, πόρων και άμεσων υπηρεσιών σε άτομα με αυτισμό, τις οικογένειές τους και τους επαγγελματίες που εργάζονται για λογαριασμό τους. Είναι διεθνώς περιζήτητη ομιλήτρια σε κεντρικές ομιλίες και σεμινάρια και έχει πραγματοποιήσει πάνω από χίλιες παρουσιάσεις. Η Carol είναι περισσότερο γνωστή για την ανάπτυξη των Κοινωνικών Ιστοριών, μια αξιосέβαστη πρακτική βασισμένη σε στοιχεία που χρησιμοποιείται παγκοσμίως με άτομα με αυτισμό όλων των ηλικιών. Η Carol ήταν η πρώτη δασκάλα για

μαθητές με αυτισμό στα δημόσια σχολεία Jenison στο Jenison του Michigan 1977-2004. Το 1989, η Carol άρχισε να γράφει ιστορίες για τους μαθητές της για να μοιραστεί μαζί τους πληροφορίες που έμοιαζαν να τους λείπουν, πληροφορίες που τόσοι πολλοί από εμάς θεωρούμε δεδομένες. Πολλές από τις ιστορίες είχαν ως αποτέλεσμα την άμεση και αξιοσημείωτη βελτίωση των αντιδράσεων των μαθητών της σε καθημερινά γεγονότα και αλληλεπιδράσεις. Η Carol, τέλος, έχει λάβει πολλά βραβεία για τη διεθνή συμβολή της στην εκπαίδευση και την ευημερία των παιδιών, των εφήβων και των ενηλίκων με αυτισμό (“Carol Gray,” 2016).

Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (Centers for Disease Control and Prevention - CDC): Το Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων είναι ο κορυφαίος οργανισμός υπηρεσιών των Ηνωμένων Πολιτειών που βασίζεται στην επιστήμη και τα δεδομένα και προστατεύει τη δημόσια υγεία. Στόχος τους είναι να κάνουν την επιστήμη πράξη για να βοηθήσουν τα παιδιά να μείνουν υγιή, να βοηθήσουν τις οικογένειες, τις επιχειρήσεις και τις κοινότητες να καταπολεμήσουν τις ασθένειες και να προστατεύσουν τη δημόσια υγεία (Centers for Disease Control and Prevention, 2022).

Μουσειολογία: Με τον όρο “Μουσειολογία” εννοείται «το γνωστικό αντικείμενο που μελετά την απαραίτητη μεθοδολογία για την επίλυση όλων των θεωρητικών και πρακτικών θεμάτων που συνδέονται με τις λειτουργίες των μουσείων». Σύμφωνα με τους Ambrose και Paine (1993), «η μουσειολογία είναι η επιστήμη του μουσείου. Μελετά την ιστορία του, τον ρόλο του στην κοινωνία, τις τεχνικές συντήρησης των αντικειμένων, τα ειδικά συστήματα προώθησης της έρευνας, τη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων και την οργάνωση της λειτουργίας του. Επιπλέον, καθορίζει τη σχέση του μουσείου με το φυσικό περιβάλλον του και ταξινομεί τα μουσεία σε διάφορες κατηγορίες. Επομένως η μουσειολογία είναι η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των σκοπών και της οργάνωσης των μουσείων» (Wikipedia contributors, 2022).

Προσβασιμότητα: Η προσβασιμότητα, με την έννοια που αναφέρεται στην εργασία, αφορά το σχεδιασμό προϊόντων, συσκευών, υπηρεσιών ή περιβαλλόντων έτσι ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από άτομα με ειδικές ανάγκες. Η έννοια του προσβάσιμου σχεδιασμού και της πρακτικής της προσβάσιμης ανάπτυξης εξασφαλίζει τόσο την «άμεση πρόσβαση» (δηλαδή χωρίς βοήθεια) όσο και την «έμμεση πρόσβαση» που σημαίνει συμβατότητα με την βοηθητική τεχνολογία ενός ατόμου (για παράδειγμα, αναγνώστες οθόνης υπολογιστή). Η προσβασιμότητα μπορεί να θεωρηθεί ως «δυνατότητα πρόσβασης» και ωφέλεια από κάποιο σύστημα ή οντότητα. Η ιδέα επικεντρώνεται στη διευκόλυνση της πρόσβασης ατόμων με αναπηρίες ή ειδικών αναγκών ή στην πρόσβαση μέσω της χρήσης βοηθητικής τεχνολογίας. Ωστόσο, η έρευνα και ανάπτυξη στον τομέα της προσβασιμότητας φέρνει οφέλη για όλους (Wikipedia contributors, 2019).

Σύνδρομο Asperger (Asperger Syndrome): Ο όρος προέρχεται από μια μελέτη του Αυστριακού παιδίατρου Χανς Άσπεργκερ το 1944 (πρόσφατα αποκαλύφθηκαν νέα στοιχεία για το προβληματικό ιστορικό του και προκάλεσαν μεγάλη συζήτηση). Πολλά άτομα που ταιριάζουν στο προφίλ του συνδρόμου Asperger διαγιγνώσκονται πλέον με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος. Κάθε άτομο είναι διαφορετικό και εναπόκειται στον καθένα το πώς θα επιλέξει να ταυτιστεί. Ορισμένα άτομα με διάγνωση του συνδρόμου Asperger μπορεί να επιλέξουν να συνεχίσουν να χρησιμοποιούν τον όρο, ενώ άλλοι μπορεί να προτιμούν να αναφέρονται στον εαυτό τους ως αυτιστικό ή στο αυτιστικό φάσμα. Τα άτομα με σύνδρομο Asperger δεν έχουν τις μαθησιακές δυσκολίες που έχουν πολλά αυτιστικά άτομα, αλλά μπορεί να έχουν ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. Μπορεί να έχουν λιγότερα προβλήματα με την ομιλία, αλλά μπορεί να εξακολουθούν να έχουν δυσκολίες με την κατανόηση και την επεξεργασία της γλώσσας (National Autistic Society, 2022).

Leo Kanner (13 Ιουνίου 1894 – 3 Απριλίου 1981): Ο Leo Kanner ήταν αυστριακός ψυχίατρος και γιατρός, περισσότερο γνωστός από τις έρευνές του για τον αυτισμό. Το έργο του Κόνερ έθεσε τα θεμέλια για την ψυχιατρική για τα παιδιά και τους εφήβους

στις ΗΠΑ και παγκοσμίως. Από ακαδημαϊκή άποψη, υπήρξε ο πρώτος γιατρός στον κόσμο που αναγνωρίστηκε ως παιδοψυχίατρος, ιδρυτής του πρώτου πανεπιστημιακού τμήματος της παιδοψυχιατρικής στο πανεπιστημιακό νοσοκομείο Τζον Χόπκινς. Το πρώτο του εγχειρίδιο, *ChildPsychiatry (Παιδοψυχιατρική)* κυκλοφόρησε το 1935 και ήταν το πρώτο γραμμένο στα αγγλικά βιβλίο στο είδος του, το οποίο εστίαζε στα ψυχιατρικά προβλήματα των παιδιών. Το 1943 με την δημοσίευση "Autistic Disturbances of Affective Contact", έθεσε τις βάσεις, σε συνδυασμό με το έργο του Hans Asperger, για την σύγχρονη μελέτη του αυτισμού (Wikipedia contributors, 2022).

ίδια η γλώσσα αναπτύσσεται κοινωνικά (Wikipedia contributors, 2022).

Lev Semyonovich Vygotsky (17 Νοεμβρίου 1896 – 11 Ιουνίου 1934): Ο Lev Semyonovich Vygotsky ήταν σοβιετικός ψυχολόγος που ανακαλύφθηκε από το δυτικό κόσμο τη δεκαετία του 1960. Σύμφωνα με τον Vygotsky, η πνευματική ανάπτυξη των παιδιών είναι λειτουργία των ανθρώπινων κοινοτήτων, παρά μεμονωμένων ατόμων. Η συνεισφορά του είναι ευρέως σεβαστή και ασκεί επιρροή στους τομείς της αναπτυξιακής ψυχολογίας, της εκπαίδευσης, της ανάπτυξης του παιδιού και της μελέτης της γλώσσας. Ίσως η σημαντικότερη συμβολή του Vygotsky αφορά τη σχέση μεταξύ της ανάπτυξης γλώσσας και σκέψης. Η έννοια αυτή, διερευνάται στο βιβλίο του Vygotsky "Σκέψη και Γλώσσα", καθορίζει τη ρητή και βαθιά σύνδεση μεταξύ του λόγου (και σιωπηλή εσωτερική ομιλία και προφορική γλώσσα), καθώς και την ανάπτυξη της ψυχικής έννοιας και γνωστικής συνειδητοποίησης. Ο Vygotsky περιγράφει την εσωτερική ομιλία ως ποιοτικά διαφορετική από την κανονική (εξωτερική) ομιλία. Παρά το γεγονός ότι ο Vygotsky πίστευε ότι η εσωτερική ομιλία αναπτύσσεται από εξωτερικές ομιλίες, μέσω μιας σταδιακής διαδικασίας εσωτερίκευσης, σε μικρότερα παιδιά μόνο, τα οποία είναι σε θέση να "σκέφτονται φωναχτά," υποστήριξε ότι η ώριμη μορφή εσωτερικής ομιλίας τους θα είναι ακατανόητη για οποιονδήποτε άλλον εκτός από τον στοχαστή, και δεν θα μοιάζει με ομιλούμενη γλώσσα, όπως την ξέρουμε (ειδικότερα, θα είναι σε μεγάλο βαθμό συμπιεσμένη). Ως εκ τούτου, σκέφτηκε πως η

EYPETHPIA

Ευρετήρια

Ευρετήριο Εικόνων

Εικόνα 1. Κοινωνική ιστορία του Aspen Art Museum.....	11
Εικόνα 2. Κοινωνική ιστορία του Brandywine River museum of Art	11
Εικόνα 3. Κοινωνική ιστορία του Brooklyn Museum	12
Εικόνα 4. Κοινωνική ιστορία του Children's Art Museum	12
Εικόνα 5. Κοινωνική ιστορία του Interpid Sea, Air and Space Museum	13
Εικόνα 6. Κοινωνική ιστορία του MET.....	13
Εικόνα 7. Κοινωνική ιστορία του Museum of Chinese in America	14
Εικόνα 8. Κοινωνική ιστορία του National Museum of African History and Cultures.....	14
Εικόνα 9. Κοινωνική ιστορία του National Museum of African American History and Cultures	15
Εικόνα 10. Κοινωνική ιστορία του San Diego Museum	15
Εικόνα 11. Κοινωνική Ιστορία του Science Museum of Virginia.....	16
Εικόνα 12. Κοινωνική ιστορία του Smithsonian's National Zoo.....	16
Εικόνα 13. Κοινωνική ιστορία του Walt Disney Family Museum.....	17
Εικόνα 14. Κοινωνική ιστορία του Whitney Museum of American Art.....	17
Εικόνα 15. Κοινωνική ιστορία του Centre Pompidou	18
Εικόνα 16. Κοινωνική ιστορία του London Transport Museum	18
Εικόνα 17. Κοινωνική ιστορία του Museum of English Rural Life	19
Εικόνα 18. Κοινωνική ιστορία του YorkCastle Museum.....	19
Εικόνα 19. Κοινωνική ιστορία του Immigration Museum	20
Εικόνα 20. Κοινωνική ιστορία του Immigration Museum	20
Εικόνα 21. Κοινωνική ιστορία του Immigration Museum	21
Εικόνα 22. Κοινωνική ιστορία του Melbourne Museum.....	21
Εικόνα 23. Κοινωνική ιστορία του Melbourne Museum.....	22
Εικόνα 24. Κοινωνική ιστορία του Melbourne Museum.....	22
Εικόνα 25. Κοινωνική ιστορία του Melbourne Museum.....	23
Εικόνα 26. Οδηγός της Συλλογής Τυπογραφίας.....	23
Εικόνα 27. Οδηγός Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης	24
Εικόνα 28. Οδηγός Μουσείου Σολωμού	24
Εικόνα 29. Οδηγός Αρχαίας Αγοράς - Στοάς Αττάλου	25
Εικόνα 31. Αξιολόγηση υπαρχόντων οδηγών μουσείων (βλ. παρ. 4.4), με βάση τα κριτήρια του Πίνακα 1	36

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1. Κριτήρια δημιουργίας και αξιολόγησης οδηγών χώρων πολιτισμού για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού.....	27
---	----

Ευρετήριο Όρων

Ελληνικοί

A
Αξιολόγηση υπαρχόντων οδηγών
μουσείων, 35, 36
Αυτισμός, 5

Δ
Διεθνείς οδηγοί, 12

E
Εκπαίδευση, 8
Ελληνικοί οδηγοί, 24

K
Κοινωνικές Ιστορίες, 9, 10, 11
Κριτήρια δημιουργία και αξιολόγησης,
27

Ξενόγλωσσοι

A
Art therapy, 2

M
Μουσείο, 1, 2
Μουσείοθεραπεία, 2

O
Οδηγοί μουσείων για επισκέπτες στο
φάσμα του αυτισμού, 12
Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου
Ιωαννίνων, 26, 39

Σ
Σύγχρονο μουσείο, 1

Ψ
Ψηφιακά εργαλεία για επισκέπτες στο
φάσμα του αυτισμού, 46

M
Muzeoterapia, 2

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

USA												
Aspen Art Museum	Brandywine River Museum of Art	Brooklyn Museum	Children's Museum of Art	Interpid Sea, Air and Space Museum	Metropolitan Museum of Art	Museum of Chinese in America	Museum of African American History and Cultures	San Diego Natural History Museum	Science Museum of Virginia	Smithsonian's National Zoo	The Walt Disney Family Museum	Whitney Museum of American Art
https://cdn.flickpicker.io/api/File/5FikL3RTnyunJMY3PTV?&fit=max	https://www.brandywine.org/sites/default/Files/media/Social%20Story%20Full%20Size%20for%20website%20-20%20general%20visit%20final%20ed.pdf	https://d11f4.cloudfront.net/education/docs/Social Narrative e autism.pdf	https://cmany.org/visit/Itaaccessibility	https://www.interpidmuseum.org/education/accessibility-resources	https://www.metmuseum.org/-/media/Files/event/s/programs/programs-for-visitors-with-disabilities/social-narrative-children.pdf	https://www.moma.org/canyc.org/visit/accessibility/v/	https://nmaahc.si.edu/visit/accessibility/stories/	https://www.sdmnh.org/visit/accessibility/stories/	https://dive.google.com/Files/d/1ohalG6uPaLGSWkUllGwXkN49FHVqVXOK/v	https://nationalzoo.si.edu/sites/default/Files/docs/communications/smithsonian-national-zoo-social-narrative-e-2018-amazonia.pdf	https://www.waltdisney.org/visit/visitor-information/social-narrative-visit/museum-family-fun	https://whitney.org/education/access/family-fun

Τίτλος	Τίτλος αντιστοιχιστικού του θέματος	8	9	10	10	10	10	10	10		9	10	10	9	9
	Σαφείς & βηματικές οδηγίες πληρότητας	8	10	9	10	10	8		10		8	9	9	9	9
Περιεχόμενο	Εκάθαρτη απεικόνιση του τι θα συναντήσει ο επισκέπτης (ανταπόκριση πεμνένου κατευθύνων)	8	9	10	8	10	8	10	10		9	9	10	9	10
	Πρόβλεψη και ικανοποίηση αναγκών	9	9	8	10	8	8	10	8		8	10	9	8	8
	Υπαρξη μελών προσωπικού	10	8	8	10	10	10	8	9		7	10	8	9	10
	Εισαγωγή-Κορυμός - Επίλογος	10	7	10	10	10	10	10	10		10	10	10	10	10
	Αποφυγή υπερπληροφόρησης	10	8	8	8	8	10	8	8		5	8	7	8	8
	Χρήση γλώσσας σε α' πρόσωπο	7	10	9	10	8	7	10	10		5	10	10	10	10
	Χρήση απλών προτάσεων	6	9	9	9	8	6	8	8		5	8	8	9	8
Λόγος	Λόγος προτροπτικός, θετικός και ήλιος	7	10	8	10	8	9	9	10		7	9	7	9	9
	Λόγος κυριαρχικός - Όχι μεταφορικός	10	9	9	9	10	8	9	9		10	9	10	9	10
Εικόνες	Εκάθαρες εικόνες και συμβολισμοί (Ποσότητα)	10	10	10	9	10	10	10	10		7	10	9	10	10
Μορφή	Ευανάγνωστη γραμματοσειρά	10	8	10	10	10	10	10	10		10	8	10	10	10
	Διατήρηση συνέπειας	10	9	10	8	10	10	8	8		10	10	10	10	10
	Διαχειρίσιμο πλήθος διαφανειών	9	10	10	9	9	10	10	7		8	10	6	10	10
	Δυνατότητα εναλλαγής κινήσεων φόντου	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0

EU							
Narrative to Typography Collection for Children in the Autism	Centre Pompidou	London Transport Museum Visual Story	Museum of English Rural Life social story	National Museum of Contemporary Art Athens (EMET)	Solomou Museum	York Castle Museum Visual Story	The Ancient Agora - The Stoa of Attalos Museum
https://museum.ionio.gr/gr/learn/accessibility/	https://www.centrepompidou.fr/en/visite/accessible/applique-centre-pompidou-accessibilite#497	https://www.ltmuseum.co.uk/media/323/download	https://merl.reading.ac.uk/wp-content/uploads/sites/20/2018/03/Accessible-Museum-Social-Story-2.pdf	https://www.emet.gr/en/learning/special-groups	https://eiosolomou.gr/accessible/y/	https://www.yorkcastlemuseum.org.uk/wp-content/uploads/sites/2/2016/06/York-Castle-Museum-Visual-Story.pdf	

Τίτλος	Τίτλος αντιστρατευτικού του θέματος	10	8	10	8	10	10	10	10
	Σαφείς & βηματικές οδηγίες πλοήγησης	9	10	10	10	10	9	9	10
Περιεχόμενο	Εκάθαρη απεικόνιση του τι θα συναντήσει ο επισκέπτης (αντιστοίχιση κειμένου και εικόνων)	10	10	10	10	9	10	10	10
	Πρόβλεψη και ικανοποίηση αναγκών	10	9	10	10	10	8	10	10
	Υπαρξη μελών προσωπικού	9	10	10	9	9	8	10	10
	Εισαγωγή-Κορμός - Επίλογος	10	10	10	8	10	10	9	10
	Αποφυγή υπερπληροφόρησης	9	9	10	8	8	10	8	10
Λόγος	Χρήση γλώσσας σε α' πρόσωπο	10	10	7	5	10	8	10	10
	Χρήση απλών προτάσεων	9	9	10	8	8	8	9	10
	Λόγος προτροπικός, θετικός και ήπιος	10	10	10	10	8	10	9	10
	Λόγος κυριαρχτικός - Όχι μεταφορικός	10	10	10	10	10	10	10	10
Εικόνες	Εκάθαρες εικόνες και συμβολισμοί (Ποιότητα)	9	10	10	10	9	9	10	10
Μορφή	Ευανάγνωστη γραμματοσειρά	10	10	10	10	10	10	10	10
	Διατήρηση συνέπειας	10	10	10	8	7	10	9	10
	Διαχειρίσιμο πλήθος διαφανειών	10	10	8	5	5	10	10	9
	Δυνατότητα εναλλαγής χρώματος φόντου	10	0	0	0	0	10	0	10

AUS		
Melbourne Museum	Immigration Museum	The Autism Friendly Museum https://museums.victoria.com.au/science-works/visiting/access/the-autism-friendly-museum/
https://museums.victoria.com.au/melbournemuseum/visiting/access/the-autism-friendly-museum/	https://museums.victoria.com.au/immigrationmuseum/visiting/access/the-autism-friendly-museum/	https://museums.victoria.com.au/science-works/visiting/access/the-autism-friendly-museum/social-story-for-a-family-visit-to-ground-up/

Τίτλος	Τίτλος αντιπροσωπευτικός του θέματος	9	10	10
	Σαφείς & βηματικές οδηγίες πλοήγησης	10	10	10
Περιεχόμενο	Εκάθαρτη απεικόνιση του τι θα συναντήσει ο επισκέπτης (ανταπόκριση κειμένου και εικόνων)	10	10	10
	Πρόβλεψη και ικανοποίηση αναγκών	7	8	9
	Υπαρξη μελών προσωπικού		10	10
	Εισαγωγή-Κορμός - Επίλογος	8	8	10
	Αποφυγή υπερπληροφόρησης	7	7	9
	Χρήση γλώσσας σε α' πρόσωπο	10	10	10
Λόγος	Χρήση απλών προτάσεων	7	7	10
	Λόγος προτροπικός, θετικός και ήπιος	10	10	10
	Λόγος κυριολεκτικός - Όχι μεταφορικός	10	10	10
	Εκάθαρτες εικόνες και συμβολισμοί (Ποιότητα)	10	10	10
Μορφή	Ευανάγνωστη γραμματοσειρά	10	10	10
	Διατήρηση συνέπειας	9	10	10
	Διαχερσίσιμο πλήθος διαφανειών	10	10	10
	Δυνατότητα εναλλαγής χρώματος φόντου	0	0	0

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: “Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού”

Οδηγός
Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων
για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού

Ολοκληρώθηκε στην 11η συνεδρίαση της Επιτροπής, η Τετάρτη, 27/12/2017, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο της Νέας Περικλής και η Συνεδρίαση κλείνει με την 12η συνεδρίαση της 28/12/2017, η οποία πραγματοποιήθηκε σε συνεδρίαση με την 12η συνεδρίαση της 28/12/2017.

Σήμερα θα επισκεφτούμε το Αρχαιολογικό Μουσείο των Ιωαννίνων.

Πριν ξεκινήσω, πρέπει να θυμάμαι ότι υπάρχουν κανόνες στο Μουσείο:

- ✓ Κοιτάζω τα εκθέματα μέσα κι έξω από τις βιτρίνες, από απόσταση χωρίς να αγγίζω. Έτσι όλα είναι καθαρά και προπάντων ασφαλή.
- ✓ Κατά την διάρκεια της επίσκεψης παραμένω κοντά σε αυτούς που με συνοδεύουν.
- ✓ Περπατάω αργά και προσέχω τις κινήσεις μου.
- ✓ Μιλώ χαμηλόφωνα. Μπορώ, επίσης, να χρησιμοποιώ την εσωτερική μου φωνή.

Θυμάμαι τους κανόνες και έτσι όλοι είναι χαρούμενοι!

Αν χρειαστώ βοήθεια, μπορώ να ζητήσω από το προσωπικό του Μουσείου. Οι άνθρωποι του Μουσείου φορούν καρτελάκια.

Αν χρειάζομαι αμαξίδιο και δεν έχω,
μπορώ να δανειστώ από το Μουσείο.

Αν κουραστώ μπορώ να καθίσω στα καθίσματα που υπάρχουν στον εσωτερικό χώρο του μουσείου.

Μπορώ να ρωτήσω εάν χρειαστώ τουαλέτες.

Ανεβαίνω τα σκαλιά για να βρεθώ στην είσοδο του μουσείου.

Μπροστά μου θα δω τον κεντρικό διάδρομο του μουσείου.
Θα κινηθώ ανάμεσα στους χώρους που βρίσκονται δεξιά και αριστερά.

Πώς κοιτά:
• Στέκομαι μπροστά στα εκθέματα, όμως, όχι πολύ κοντά.
• Χρησιμοποιώ τα μάτια μου και όχι τα χέρια μου.
• Έχω τα χέρια μου κοντά στο σώμα μου.

Τα εκθέματα βρίσκονται σε προθήκες (βιτρίνες) στο κέντρο ή στους τοίχους του διαδρόμου. Μπορώ με το μυαλό μου να φτιάχνω ιστορίες για τα εκθέματα. Αυτό είναι πολύ διασκεδαστικό!

Βρίσκομαι στην πρώτη αίθουσα.
Ονομάζεται Προϊστορική Ήπειρος.

Βρίσκομαι στη δεύτερη αίθουσα. Υπάρχουν εκθέματα από την Πολιτική και διοικητική οργάνωση στην Ήπειρο.

Μετά θα μπω στην τρίτη αίθουσα.
Ονομάζεται Αιαικίδες, οι βασιλείς των Μολοσσών.

Απέναντι από την αίθουσα Αιαικίδες, οι βασιλείς των Μολοσσών, θα δω τον χρονολογικό χάρτη.

Η επόμενη αίθουσα είναι η Καθημερινή Ζωή των Ηπειρωτών.
Ξεκινάει στην Εποχή του Σιδήρου και φτάνει στην Ελληνιστική Εποχή.

Μετά την Καθημερινή ζωή, στα αριστερά του κεντρικού διαδρόμου, θα δω την ενότητα Παλαιοί Μύθοι και Νέες Λατρείες.

Στην πέμπτη αίθουσα βρίσκονται τα ταφικά έθιμα.
Το λιοντάρι ήταν φύλακας των παιδικών τάφων.

Η έκτη αίθουσα ονομάζεται Ήπειρος στη Ρωμαϊκή εποχή.
